

แนวความคิดเกี่ยวกับความสำนึกในความเป็นคนไทย

ความสำนึก (consciousness) เป็นสภาวะจิตใจ ที่เกี่ยวกับความรู้สึก ความคิด และความปรารถนาต่าง ๆ สภาวะจิตใจดังกล่าวเกิดจากความรับรู้ ซึ่งมีความหมายเหมือนกับคำว่า การรู้ตัว (awareness)¹ อันเป็นผลจากการประเมินค่า การเห็นความสำคัญ ซึ่งเป็นสิ่งที่ได้มาจาก ทัศนคติ (attitude) ความเชื่อ (beliefs) ค่านิยม (values) ความเห็น (opinion) และความสนใจ (interests) ของบุคคล

ความสำนึกมีความหมายใกล้เคียงที่สุดกับความเชื่อ (beliefs) ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการรวบรวมและสัมพันธ์กันของประสบการณ์ของคน หากหน้าที่ประเมินค่าของจิตใจว่าสิ่งใดเป็นสิ่งสำคัญ หากปราศจากความเชื่อ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่คนมีอยู่นั้นก็จะอยู่เพียงในความทรงจำ ไม่มีส่วนใดมีความสำคัญเด่นชัดขึ้นมา แต่หากว่าประเมินค่าแล้วตระหนักถึงความสำคัญที่มีต่อสิ่งนั้น แสดงว่าเกิดความสำนึกถึงสิ่งนั้นของบุคคลได้เกิดขึ้นแล้ว

ความสำนึกเป็นส่วนหนึ่งของความรู้รับทางจิตใจ ซึ่งเกิดขึ้นก่อนการเกิดพฤติกรรม โดยมีลำดับขององค์ประกอบและรายละเอียดดังนี้คือ

1. การรู้ (cognition)
2. ความรู้สึกทางจิตใจ (affection)
3. พฤติกรรม (behavior)

¹K. Koffka, "Consciousness," Encyclopedia of the Social Science 3-4 (1948), pp. 212.

การรู้

การรู้ (cognition) มีโครงสร้าง 6 ระดับ ดังต่อไปนี้²

1. ความรู้ (knowledge) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับการระลึกถึงสิ่งเฉพาะ และเรื่องทั่ว ๆ ไป การระลึกถึงวิธีการและกระบวนการ หรือการระลึกถึงแบบแผน โครงสร้าง หรือสถานการณ์

1.1 ความรู้เฉพาะสิ่ง (knowledge of specifics) หมายถึง การระลึกถึงสิ่งเฉพาะและชิ้นส่วนของสาระที่อยู่โดดเดี่ยว การเน้นอยู่ที่สัญลักษณ์ที่มีความหมายในเชิงรูปธรรม ซึ่งจัดอยู่ที่ระดับต่ำสุดของความเป็นนามธรรม ความรู้เฉพาะสิ่งเป็นองค์ประกอบของสิ่งที่ซับซ้อนและเป็นนามธรรมของความรู้ที่สร้างขึ้น

1.1.1 ความรู้ศัพท์ (knowledge of terminology) หมายถึง ความรู้ในเรื่องสัญลักษณ์ที่จำเพาะบางอย่าง (ทั้งทางภาษาและมิใช่ภาษา) รวมทั้งความรู้ทางสัญลักษณ์ที่ยอมรับกันแล้ว และความรู้เกี่ยวกับสัญลักษณ์ประเภทต่าง ๆ ซึ่งอาจเคยใช้เพียงครั้งเดียว หรือความรู้ในเรื่องที่เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ของสัญลักษณ์นั้น ๆ

1.1.2 ความรู้ข้อเท็จจริงเฉพาะสิ่ง (knowledge of specific facts) หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับวันที่ เหตุการณ์ บุคคล สถานที่ ฯลฯ ซึ่งอาจรวมสาระที่ถูกต้องและเฉพาะเจาะจง เช่น วันที่แน่นอน หรือปรากฏการณ์ที่มากหรือน้อย อย่างชัดเจน นอกจากนี้อาจรวมสาระเชิงประมาณการ เช่น ช่วงเวลาโดยประมาณหรือลำดับความมกน้อยโดยทั่วไปของปรากฏการณ์

² ส่วนนี้ได้จาก เบนจามิน เอส บลูม (บรรณาธิการ), สารบบจำแนกความรู้ หมายทางการศึกษา คู่มือเล่ม 1 : ทฤษฎีปริเขต, แปลโดย อุทุมพร ทองอุไทย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523); และ เดวิด อาร์ แครชโวล, เบนจามิน เอส บลูม และ เบอร์แธรม บี มาเซียม คู่มือเล่ม 2: จิตตปริเขต, แปลโดย อุทุมพร ทองอุไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523).

1.2 ความรู้ในเรื่องวิธีทางและวิธีการที่จัดการกับสิ่งเฉพาะ

(knowledge of ways and means of dealing with specifics) หมายถึง ความรู้เรื่องวิธีทางในการจัดระเบียบ การศึกษา การตัดสินใจ การวิพากษ์วิจารณ์ วิธีการค้นคว้า ลำดับผลที่ได้ตามเวลาในปฏิทิน มาตรฐานของการตัดสินใจในแต่ละสาขา รูปแบบของการจัดระเบียบตามสาขาที่สาขากำหนดและการดำเนินการ ความรู้ที่จัดได้ว่าอยู่ระดับกลางของความเป็นนามธรรมระหว่างความรู้ที่จำเพาะกับความรู้สิ่งทั่ว ๆ ไป

1.2.1 ความรู้เรื่องแบบแผนนิยม (knowledge of conventions)

หมายถึง ความรู้ในเรื่องลักษณะของวิธีทางในการจัดการ การนำเสนอความคิดและปรากฏการณ์ ทั้งนี้เพื่อการสื่อความหมายและความสอดคล้อง โดยทั่วไปแล้วแม้ว่ารูปแบบและประเพณีนิยมจะเป็นสิ่งที่สมมุติขึ้น หรือเกิดขึ้นอย่างไม่ตั้งใจ หรือมีฐานจากอำนาจทั้งหลายก็ตาม รูปแบบและประเพณีนิยมก็ยังคงมีอยู่เพราะเป็นผลของการตกลงของคนกลุ่มใหญ่ หรือเกิดขึ้นจากที่แต่ละคนเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องราว ปรากฏการณ์ หรือปัญหา

1.2.2 ความรู้เรื่องแนวโน้มและลำดับเหตุการณ์ (knowledge of trend and sequence)

หมายถึง ความรู้ในเรื่องกระบวนการ ทิศทาง และการเคลื่อนที่ของปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเวลา

1.2.3 ความรู้เรื่องการจัดจำพวกและประเภท (knowledge of classifications and categories)

หมายถึง ความรู้ในเรื่องชั้น ชุดและส่วน ซึ่งการจัดระเบียบเรียงนี้ ถือว่าเป็นพื้นฐานของสาขาในการกำหนดของจุดมุ่งหมาย ข้อโต้แย้ง หรือปัญหา

1.2.4 ความรู้เรื่องเกณฑ์ (knowledge of criteria)

หมายถึง ความรู้ในเรื่องเกณฑ์ตามข้อเท็จจริง หลักการ ความคิดเห็น และพฤติกรรมที่ได้รับการทดสอบหรือตัดสินใจ

1.2.5 ความรู้เรื่องระเบียบวิธี (knowledge of methodology)

หมายถึง ความรู้ในเรื่องวิธีค้นคว้า เทคนิค และกระบวนการที่ใช้ในบางสาขา ซึ่งได้สืบสวนปัญหาและปรากฏการณ์บางอย่าง เป็นที่น่าสังเกตว่าจะเน้นความรู้ของแต่ละบุคคลในเรื่องวิธีการมากกว่าความสามารถในการใช้วิธีการ

1.3 ความรู้เรื่องสากลและเรื่องนามธรรมในสาขาต่างๆ (knowledge

of the universals and abstractions in a field) หมายถึง ความรู้ในเรื่อง

แบบแผนและรูปแบบที่สำคัญ ๆ ที่ปรากฏการณ์และความคิดได้รับการจัดรวบรวมไว้เป็นโครงสร้างทฤษฎี และข้อสรุปต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งมีอิทธิพลต่อสาขาวิชาและนำมาใช้ศึกษาปรากฏการณ์หรือแก้ปัญหา ระดับนี้เป็นระดับที่สูงสุดของความเป็นนามธรรมและความซับซ้อน

1.3.1 ความรู้เรื่องหลักการและข้อสรุปทั่วไป (knowledge of principles and generalizations) หมายถึง ความรู้ในเรื่องความเป็นนามธรรมบางอย่างซึ่งสรุปจากข้อสังเกตของปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรมที่มีคุณค่าในการอธิบาย บรรยาย ทำนาย หรือกำหนดการกระทำ หรือทิศทางที่เหมาะสมและสอดคล้องที่สุดที่จะทำได้

1.3.2 ความรู้เรื่องทฤษฎีและโครงสร้าง (knowledge of theories and structures) หมายถึง ความรู้ในเรื่องตัวหลักการและข้อสรุป รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างตัวหลักการและข้อสรุปทั่วไป

2. ความเข้าใจ (comprehension) หมายถึง ประเภทของการเข้าใจหรือการวัดความเข้าใจซึ่งแต่ละคนรู้ว่าควรสื่อความหมายอะไรและใช้เนื้อหาหรือความคิดอะไรมาสื่อความหมาย อาจไม่ต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาอันหนึ่งเรื่องก็ได้

2.1 การแปลความ (translation) หมายถึง ความเข้าใจที่ได้จากความระมัดระวัง และความถูกต้องในสิ่งที่สื่อความหมายจากภาษาหนึ่งหรือแบบฟอร์มหนึ่งไปสู่อีกภาษาหนึ่งหรืออีกฟอร์มหนึ่ง การแปลความได้รับการตัดสินโดยอาศัยความซื่อสัตย์และความถูกต้อง นั่นคือ การแปลความภายใต้ขอบเขตที่เนื้อหาในเรื่องเดิมได้รับการรักษาไว้ ถึงแม้ว่าแบบฟอร์มของการสื่อความหมายจะเปลี่ยนไปก็ตาม

2.2 การตีความ (interpretation) หมายถึง การอธิบายหรือการสรุปเรื่องในการสื่อความหมาย ซึ่งการแปลความนั้นเกี่ยวข้องกับกระบวนการนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสื่อความหมาย นอกจากนั้นการตีความเกี่ยวข้องกับการจัดเรียงลำดับ การจัดเรียงระบบ เพื่อให้ภาพพจน์ใหม่ของเนื้อหา

2.3 การสรุปอ้างอิง (extrapolation) หมายถึง การขยายแนวโน้มหรือความโน้มเอียงเกินเลยจากข้อมูล เพื่อให้สามารถนำข้อมูลไปประยุกต์กับผลที่ตามมา บทแทรก ฯลฯ ตามเงื่อนไขดังที่บรรยายไว้ในการสื่อความหมายเบื้องต้น

3. การประยุกต์ (application) หมายถึง การใช้ความเป็นนามธรรมในสถานการณืรูปธรรมบางอย่าง ความเป็นนามธรรมนี้อาจอยู่ในรูปความคิดทั่ว ๆ ไป กฎของกระบวนการ หรือวิธีการสรุป ความเป็นนามธรรมอาจจะเป็นหลักเทคนิค ความคิด และทฤษฎีที่ต้องจำ และประยุกต์ใช้

4. การวิเคราะห์ (analysis) หมายถึง การจำแนกการสื่อความหมายไปสู่หน่วยย่อย ๆ หรือเพื่อให้ได้ลำดับขั้นตอนของความคิดที่แสดงออกอย่างชัดเจน โดยชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างความคิดที่แสดงออกมาให้ชัดเจน การวิเคราะห์เช่นนี้มีเป้าหมายเพื่อให้การสื่อความหมายชัดเจนขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นว่าการสื่อความหมายจัดเรียงได้อย่างมีวิธีการ ซึ่งได้รับการจัดแสดงผลของการกระทำตลอดจนพื้นฐานของการจัดเรียงอย่างไร

4.1 การวิเคราะห์หน่วยย่อย (analysis of elements) หมายถึง การชี้ให้เห็นถึงหน่วยย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันในการสื่อความหมาย

4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (analysis of relationship) หมายถึง การเชื่อมต่อ และปฏิบัติการตอบสนองระหว่างหน่วยย่อยกับส่วนต่าง ๆ ของการสื่อความหมาย

4.3 การวิเคราะห์หลักการจัดระเบียบ (analysis of organization principles) หมายถึง ระบบองค์การ การจัดเรียงอย่างมีระเบียบและโครงสร้างซึ่งเชื่อมการสื่อความหมายเข้าด้วยกัน โดยรวมโครงสร้างที่เด่นชัด และ "ที่เป็นนัยสำคัญ" ตลอดจนพื้นฐานการจัดเรียงที่จำเป็น และกลไกที่ทำให้การสื่อความหมายเป็นหน่วยเดียวกัน

5. การสังเคราะห์ (synthesis) หมายถึง การนำหน่วยต่าง ๆ หรือส่วนต่าง ๆ มาประกอบเป็นเรื่องเดียวกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการนำองค์ประกอบหรือหน่วยต่าง ๆ มาจัดเรียงและรวบรวมในทางที่จะดำรงแบบแผนหรือโครงสร้างที่ไม่ได้มีอยู่ เช่นนั้นมาก่อน

5.1 ผลิตผลจากการสื่อความหมายเฉพาะ (production of a unique communication) หมายถึง พัฒนาการของการสื่อความหมายซึ่งผู้เขียนหรือผู้พูดพยายามสื่อความคิดความรู้สึกและประสบการณ์ ไปยังผู้อื่นที่ปฏิสัมพันธ์ด้วย

5.2 ผลผลิตแผนงานหรือชุดเสนอเพื่อปฏิบัติการ (production of plan, or proposed set of operations) หมายถึง พัฒนาการของแผนการทำงานหรือโครงร่างของแผนปฏิบัติการ โดยแผนควรมีความสอดคล้องกับความต้องการของงานที่ต้องการ

5.3 การได้มาซึ่งชุดของความสัมพันธ์เชิงนามธรรม (derivation of a set of abstract relations) หมายถึง พัฒนาการของชุดความสัมพันธ์เชิงนามธรรมเพื่อการจำแนกหรือเพื่ออธิบายข้อมูลของปรากฏการณ์บางอย่างก็ได้ ตลอดจนการอนุมานข้อความและความสัมพันธ์จากชุดของข้อความเบื้องต้นหรือการนำเสนอด้วยสัญลักษณ์

6. การประเมิน (evaluation) หมายถึง การตัดสินเกี่ยวกับคุณค่าของเนื้อหาและวิธีการเพื่อจุดมุ่งหมายที่กำหนด กล่าวคือการตัดสินนี้หมายความว่า การตัดสินทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพภายใต้ขอบเขตเนื้อหาและวิธีการให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐาน ซึ่งเกณฑ์มาตรฐานนี้ได้รับการกำหนดโดยผู้ทำการประเมินนั้น

6.1 การตัดสินตามเกณฑ์ภายใน (judgements in terms of internal evidence) หมายถึง การประเมินความถูกต้องของการสื่อความหมายจากหลักฐานว่ามีความถูกต้องตามหลักตรรกวิทยาและเกณฑ์มาตรฐานภายในอื่น ๆ อย่างไร

6.2 การตัดสินตามเกณฑ์ภายนอก (judgements in terms of external criterias) หมายถึง การประเมินวัตถุโดยอาศัยเกณฑ์เลือกมาว่ามีความถูกต้องตามหลักตรรกวิทยาและเกณฑ์มาตรฐานภายในอื่น ๆ อย่างไร

ความรู้สึทางจิตใจ

ความรู้สึทางจิตใจ (affection) มีโครงสร้าง 5 ระดับ ดังต่อไปนี้

1. การรับ(การตั้งใจ) (receiving or attending) หมายถึง ความรู้สึกไวต่อปรากฏการณ์หรือสิ่งเร้าบางอย่างที่มีอยู่ นั่นคือ ความตั้งใจหรือการแสดงความสนใจต่าง ๆ เหล่านั้น และการตั้งใจนี้แบ่งเป็นขั้นแรกและขั้นสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ซึ่งมีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล

ประเภทการรับ แบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ 3 ประเภท เพื่อแบ่งที่ระดับการรับที่แตกต่างกันของปรากฏการณ์ จุดแบ่งประเภทย่อย ๆ นี้ เป็นจุดที่สมมุติขึ้นและประเภททั้งสามถือเสมือนตั้งอยู่บนความต่อเนื่องเดียวกัน โดยเริ่มจากจุดที่บุคคลขาดการแสดงออกจนถึงการแสดงออกอย่างเต็มที่

1.1 ความรู้ตัว (awareness) หมายถึง พฤติกรรมทางการรู้ แต่ไม่เหมือนความรู้ซึ่งจัดอยู่ที่ระดับต่ำสุดของการรู้ โดยไม่ให้ความสนใจในเรื่องความจำ หรือความสามารถที่จะระลึกถึงข้อความหรือข้อเท็จจริง ความรู้ตัวซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการตั้งใจของบุคคลต่อสภาพการณ์ หรือปรากฏการณ์ดังกล่าว ส่งผลให้บุคคลนั้นมีความเข้าใจต่อสภาพการณ์ต่าง ๆ

1.2 ความตั้งใจรับ (willingness to receive) หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงความอดทนต่อสิ่งเร้าที่ได้รับ ไม่ใช่การหลีกเลี่ยงสิ่งเร้าเช่นเดียวกับความรู้ตัว ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเป็นกลางหรือยึดการตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งเร้าออกไป ในระดับนี้ของความต่อเนื่องความตั้งใจรับจึงไม่มุ่งแสวงหาสิ่งเร้าหรือแหล่งกำเนิดสิ่งเร้า แต่อย่างมากที่สุด ทำให้ตั้งใจสังเกตปรากฏการณ์และให้ตั้งใจรับสิ่งนั้น

1.3 ความตั้งใจที่ถูกควบคุมหรือถูกเลือก (controlled or selected attention) หมายถึง ความตั้งใจในระดับสูงขึ้นมา โดยมุ่งที่ปรากฏการณ์ใหม่ ความแตกต่างของสิ่งเร้าที่ได้รับเข้าเป็นรูปร่างและเป็นฐานให้กับระดับความรู้ตัวหรือบางที ในระดับที่รู้ตัวเพียงครั้งเดียว ความแตกต่างด้านต่าง ๆ ของสิ่งเร้าซึ่งได้รับรู้ว่าแยกอย่างเด็ดขาดออกจากความประทับใจที่อยู่ถัดไป นอกจากนั้นการรับรู้ยังคงเป็นเรื่องที่ปราศจากความกระวนกระวายหรือการตีค่า ความตั้งใจนี้ถูกควบคุมหรือถูกเลือก อาจหมายถึงการเลือกความตั้งใจที่เป็นการควบคุมตั้งใจ ดังนั้นเมื่อสิ่งเร้าบางอย่างได้รับการเสนอ สิ่งเร้าจะได้รับความสนใจ มีการควบคุมความตั้งใจในส่วนของผู้เรียนเองที่นี่ เพื่อว่าสิ่งเร้าที่เขาพอใจจะได้รับการเลือกและแสดงความสนใจทั้ง ๆ ที่มีสิ่งเร้าอื่นแข่งขันอยู่และเรียกร้องความสนใจอยู่

2. การตอบสนอง (responding) ในที่นี้ มุ่งที่การสนองตอบซึ่งอยู่สูงกว่าการตั้งใจต่อปรากฏการณ์หรือสูงกว่าการตั้งใจจะรับ คือ ต้องมีการแสดงออกซึ่งความตั้งใจอีกด้านซึ่งหมายถึงการปฏิบัติต่อสิ่งเร้าที่เกิดขึ้นหรือการปฏิบัติต่อปรากฏการณ์นอกเหนือจากการ

รับรู้ต่อสิ่งเร้าซึ่งเป็นจริงที่ระดับถัดไปภายใต้หัวข้อ 1.3 (ความตั้งใจที่ถูกควบคุมหรือถูกเลือก)

2.1 การยินยอมในการตอบสนอง (acquiescence in responding) หมายถึง "ความเชื่อฟัง" หรือ "การยอมรับ" ซึ่งนอกจากจะหมายถึงการยินยอมที่แสดงออกโดยเปิดเผย อาจหมายถึงการยอมรับอย่างเรียบ ๆ ในขั้นเริ่มต้นของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง และสิ่งที่เร้าพฤติกรรมเป็นเรื่องที่ยังไม่ตกลงกันโดยทั่วไป การยอมรับเป็นคำศัพท์ที่เหมาะสมกว่าความเชื่อฟัง เนื่องจากมีปฏิริยาเพื่อเสนอแนะอยู่มากกว่า และมีความหมายในเชิงการต่อต้านหรือยอมแพ้อย่างไม่ตั้งใจอยู่น้อยกว่า

2.2 ความตั้งใจที่จะตอบสนอง (willingness of respond) หมายถึง "ความตั้งใจ" ซึ่งรวมถึงความสามารถในการทำกิจกรรมอย่างเต็มใจ หมายความว่าบุคคลยอมรับอย่างเต็มที่จะแสดงพฤติกรรมของเขาเองออกมาอย่างเปิดเผย หรือ "สมัครใจ" ไม่ใช่เฉพาะกลัวการถูกลงโทษ อาจสังเกตว่า การต่อต้านหรือการยอมแพ้อย่างไม่ตั้งใจ ซึ่งอยู่ในระดับที่แล้วอาจถูกแทนที่ด้วยความพอใจหรือเป็นสิ่งที่มาจากการเลือกของเขาเอง

2.3 ความพึงพอใจในการตอบสนอง (satisfaction in response) หมายถึง ความตั้งใจตอบสนอง กล่าวคือ ความยินยอมเป็นการอนุมัติทางใจในการตอบสนอง หรือการตอบสนองอย่างสมัครใจ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ควบคู่กับความรู้สึกพอใจ การตอบสนองทางอารมณ์ ความพึงพอใจโดยทั่วไป การพึงพอใจและความสนุกสนาน ความพึงพอใจในการตอบสนองเป้าเรื่องที่มีความยากลำบากที่จะกำหนดให้แน่นอนได้ โดยเฉพาะคำถามที่ว่า "เมื่อไรความพึงพอใจในการตอบสนองจะเกิดขึ้น" ทั้งนี้เนื่องจากมีความไม่แน่นอนว่า ระดับของสิ่งภายในซึ่งเกิดขึ้นอาจไม่ได้ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมบางอย่างก็ได้

3. การให้คุณค่า (valuing) โดยทั่วไปแล้วใช้ในความหมายว่า วัตถุประสงค์ หรือพฤติกรรมที่มีค่า การมีกรอบแห่งความคิดเชิงนามธรรมของคุณค่าเป็นส่วนหนึ่งของผลจากการที่แต่ละบุคคลให้คุณค่าหรือตีราคา ผลผลิตทางสังคมที่เข้ามาอยู่ภายในตัวบุคคลที่ได้รับการยอมรับอย่างช้า ๆ และในที่สุด บุคคลนั้นก็ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าของเขา ซึ่งพฤติกรรมที่ถูกจัดประเภทไว้ที่ระดับนี้ มีความสอดคล้องและคงที่พอที่จะนำมาเป็นลักษณะของความเชื่อ หรือทัศนคติ การให้คุณค่านี้ไม่ได้มุ่งที่ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่า แต่มุ่งสิ่งที่อยู่ภายในตัวบุคคล เช่น ความคิดคุณค่า ซึ่งการให้คุณค่านั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการจงใจไม่

ใช้ด้วยความพึงปรารถนาที่จะยินยอมหรือ เชื่อฟัง แต่เป็นการยินยอมของแต่ละบุคคลต่อคุณค่า บางอย่างทีเสนอแนะให้ เกิดพฤติกรรม

3.1 การรับคุณค่า (acceptance of a value) หมายถึง คุณค่าของ ปรากฏการณ์พฤติกรรม วัตถุ ฯลฯ การรับคุณค่านี้มีความเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับ "ความ เชื่อ" ซึ่งหมายความว่า เป็นการยอมรับข้อ เสนอหรือข้ออ้างทางอารมณ์ซึ่งคนพิจารณาโดย อาศัยพื้นฐานที่พอเพียง ความเชื่อในที่นี้แสดงออกซึ่งความมากน้อยของความแน่นอนเข้ามา เกี่ยวข้องที่ระดับค่าสุดของการให้คุณค่า นั่นคือ ความพร้อมที่จะประเมินข้ออ้างของคนได้ มากกว่าในระดับของคนได้มากกว่าในระดับที่สูงขึ้น ซึ่งเป็นตำแหน่งที่ถูกกำหนดไว้ก่อน

ลักษณะที่แตกต่างอย่างหนึ่งของพฤติกรรมนี้คือ การตอบสนองอย่างสม่ำเสมอ ต่อ วัตถุ ปรากฏการณ์ ฯลฯ ด้วยความเชื่อหรือทัศนคติที่ข้อย่างแน่ชัด มันเป็นความสม่ำเสมอ มากพอที่บุคคลนั้นจะรับรู้โดยบุคคลนั้นจะรับรู้โดยบุคคลอื่นว่า บุคคล ๆ นี้ยึดความเชื่อ หรือคุณค่าบางอย่าง

3.2 ความพึงพอใจในคุณค่า (preference of a value) หมายถึง การแสดงให้เห็นระดับของความรู้สึกภายในระหว่างการเพียงแต่รับคุณค่ากับการยินยอมหรือ ความสำนึกที่ เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งในเรื่องนั้น พฤติกรรมระดับนี้หมายถึงไม่ เพียงแต่การรับ คุณค่าเท่านั้น หากแต่เลยไปถึงจุดของความตั้งใจที่จะแสดงตัวด้วย แต่ละคนยอมรับมากพอ ที่ให้คุณค่ากับสิ่งที่ชุกชุม ที่ค้นหาและที่ต้องการ

3.3 การยอมรับ (commitment) หมายถึงความลึกเกี่ยวกับ "ความเชื่อ" และ "ความแน่นอน" ที่อยู่เลยความสงสัยออกไปนั้นช่วยสื่อไปถึงระดับของพฤติกรรมที่ตั้งใจ ไว้ ในบางกรณีเรื่องนี้อยู่ระหว่างความศรัทธากับการยอมรับ ความเชื่อทางอารมณ์ที่ตั้งบน พื้นฐานที่ไม่ค่อยมีเหตุผล ความเชื่อสัจย์ต่อตำแหน่ง กลุ่ม หรือสาเหตุได้รับการจัดจำแนกไว้ที่ นี้ด้วย

บุคคลที่แสดงพฤติกรรมที่ระดับนี้ได้รับอย่างชัดเจนแจ้งว่า เป็นผู้ยึดถือคุณค่าบางอย่าง ดังนั้น เขาจึงปฏิบัติต่อสิ่งที่มีคุณค่าบางอย่างในลักษณะที่ขยายพัฒนาการของเขาต่อไป เพื่อ ความเกี่ยวข้องของเขาต่อสิ่งนั้นอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น เขาพยายามหว่านล้อมคนอื่นและพยายาม ทำให้คนอื่นเปลี่ยนใจในสิ่งที่เขาทำ มีการเร้าอารมณ์ให้ เกิดขึ้น เพื่อให้ความต้องการได้รับความพึงพอใจอันเป็นผลจากความต้องการหรือแรงผลักดันซึ่งมีแรงจูงใจอย่างแท้จริงที่ทำให้ เกิดพฤติกรรมนั้น

4. การจัดระบบ (organization) หมายถึง การจัดคุณค่าให้เป็นระบบ การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่า และการสร้างจุดเด่นและจุดร่วมทั่วไป การจัดระบบนี้เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป และถูกเปลี่ยนแปลงตามคุณค่าใหม่ ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในการจัดระบบตามจุดมุ่งหมายซึ่งบรรยายจุดเริ่มต้นของการสร้างระบบคุณค่าสามารถแบ่งออกเป็นสองระดับ เนื่องจากมีสิ่งบังคับที่มาก่อนการจัดความสัมพันธ์ คือ การสร้างกรอบแนวความคิดของคุณค่าในรูปแบบซึ่งยอมให้จัดเป็นองค์กรได้ รูปแบบการสร้างกรอบแนวความคิดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท : ประเภทแรก คือ กระบวนการจัดองค์กร และประเภทสองคือ องค์กรของระบบคุณค่า

4.1 การสร้างกรอบแนวความคิดของคุณค่า (conceptualization of a value) การสร้างกรอบแนวความคิดเป็นนามธรรม คืออยู่ในรูปของสัญลักษณ์ แต่สัญลักษณ์ที่ใช้ไม่ใช่สัญลักษณ์ทางภาษา ไม่ว่าการสร้างกรอบแนวความคิดจะปรากฏที่จุดเริ่มต้นนั้นความต่อเนื่องทางจิต อย่างไรก็ตาม การสร้างกรอบแนวความคิดเพิ่มเติมนี้จะช่วยให้แต่ละบุคคลสามารถเห็นคุณค่าความสัมพันธ์ของสิ่งที่บุคคลนั้นได้ยึดถือไว้

4.2 การจัดเรียบเรียงระบบคุณค่า (organization of a value system) เนื่องจากคุณค่าที่บุคคลรับรู้อาจจะยังไม่ได้รับการจัดระเบียบที่เหมาะสม หรืออาจเป็นคุณค่าต่าง ๆ ที่ซับซ้อนหรือเป็นคุณค่าที่ไม่สัมพันธ์กัน ดังนั้นการนำคุณค่าเหล่านี้เข้ามามีความสัมพันธ์เชิงเรียงลำดับจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงเสียมิได้ ความสัมพันธ์เชิงลำดับเป็นเรื่องที่ราบรื่นและสอดคล้องภายใน อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติจริงการผสมผสานอาจทำได้น้อยกว่าการทำความราบรื่นของส่วนทั้งหมดที่น่าจะเกิดขึ้น นั่นคือความสัมพันธ์ที่ได้รับการบรรยายในลักษณะที่เป็นความสมดุล ซึ่งขึ้นอยู่กับสัดส่วนของสิ่งแวดล้อมซึ่งสงบเงียบที่จุดใดจุดหนึ่งของเวลา

5. การสร้างลักษณะโดยคุณค่าเดี่ยวหรือคุณค่าซับซ้อน (characterization by a value or value complex) เนื่องจากคุณค่ามีตำแหน่งอยู่ภายในตัวแต่ละบุคคลตามลำดับต่าง ๆ ซึ่งได้รับการจัดตามประเภทของระบบที่มีความสอดคล้องกันภายใน ซึ่งระบบแห่งความสอดคล้องกันภายในนี้ ได้รับความพฤติกรรมของแต่ละบุคคลนานพอที่บุคคลนั้นจะประพฤติตามแบบแผนของระบบคุณค่าที่บุคคลนั้นมีอยู่ การกระตุ้นพฤติกรรมพฤติกรรมใด ๆ

จะไม่สามารถจัดระบบภายในตัวเองอย่างมีความสอดคล้อง ไม่ได้เร้าอารมณ์หรือมีผลอีกต่อไป นอกจากบุคคลนั้นจะถูกข่มขู่หรือถูกทำร้ายจากภายนอก

ในการที่บุคคลแสดงพฤติกรรมเชิงคุณค่านี้ ชี้นำให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจ 2 ประเด็น ประเด็นแรก ข้อสรุปของการควบคุมที่มีต่อพฤติกรรมของแต่ละคนซึ่งได้รับการบรรยายและสร้างลักษณะโดยการควบคุมแนวโน้มเหล่านี้ ประเด็นที่สอง การผสมผสานความเชื่อ ความคิดและทัศนคติมิให้เป็นปรัชญาทั้งหมดหรือเป็นความคิดเห็นสากล ลักษณะทั้งสองด้านประกอบเป็นประเภทย่อย ๆ ดังนี้

5.1 ชุดสรุปอ้างอิง (generalized set) สิ่งซึ่งให้ความสอดคล้องภายในกับระบบของทัศนคติและคุณค่าที่จุดใดจุดหนึ่ง เป็นการตอบสนองที่อยู่ในระดับสูงมาก ในบางครั้งพูดว่า เป็นการกำหนดแนวโน้มที่เข้าสู่ปรากฏการณ์หรือเป็นการกำหนดเบื้องต้นต่อการกระทำในลักษณะบางอย่าง ชุดสรุปอ้างอิงเป็นการตอบสนองต่อปรากฏการณ์สรุปที่สูงมาก ซึ่งเป็นการตอบสนองที่คือถึงและสม่ำเสมอต่อสภาพการณ์หลายอย่างหรือวัตถุหลายอย่างบางครั้งก็เป็นเสมือนไม่ตั้งใจไว้ก่อนซึ่งช่วยแนะนำการกระทำโดยปราศจากความคิดล่วงหน้า นอกจากนั้นชุดสรุปอ้างอิงนี้ยังเป็นความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความคิดของกลุ่มทัศนคติซึ่งมีความสัมพันธ์ร่วมกันในฐานะที่เป็นฐานะของลักษณะทางพฤติกรรมมากกว่ารูปเนื้อหา หรือองค์ประกอบของทัศนคติ ชุดสรุปอ้างอิงนี้เป็นเรื่องพื้นฐานซึ่งทำให้แต่ละบุคคลลดความซับซ้อนของโลกและจัดเรียงลำดับความซับซ้อนของโลกที่เกี่ยวข้องกับตัวเขาและแสดงออกอย่างคงเส้นคงวา และอย่างมีประสิทธิภาพในตัวเอง

5.2 การสร้างลักษณะ (characterization) เป็นกระบวนการภายในขั้นสูงสุดซึ่งรวมจุดมุ่งหมายซึ่งกว้างที่สุดตามปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่ครอบคลุมตามลำดับของพฤติกรรมที่เขามีส่วนร่วมอยู่ด้วย ดังนั้นจึงเป็นการค้นพบจุดมุ่งหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิดสากลปรัชญาชีวิตของมนุษย์และสากลนิยม

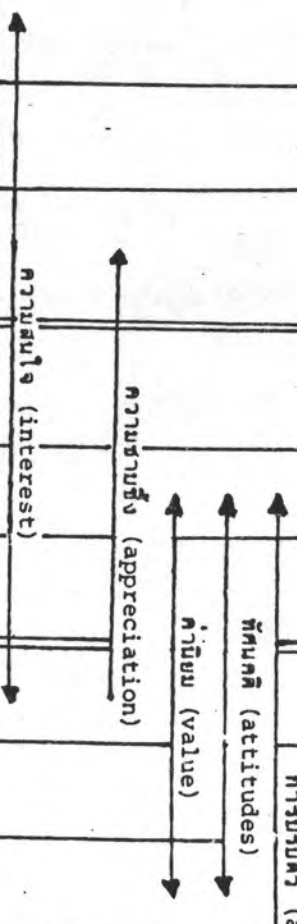
จุดมุ่งหมายที่ได้รับการจัดประเภทนี้เป็นเรื่องที่ลึกกว่าชุดสรุปอ้างอิงในลักษณะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับการรวบรวมเข้าไว้อย่างกว้างขวางภายในกลุ่มของทัศนคติ พฤติกรรม ความเชื่อ หรือความคิด มีการเน้นที่ความสอดคล้องภายใน

แผนผังองค์ประกอบของการรู้ ความรู้สี่ทางจิตใจและพฤติกรรม

<p>1. การรู้ (Cognition)</p>	<p>1.1 ความรู้เฉพาะสิ่ง (Knowledge of Specifics)</p> <p>1.1.1 ความรู้ศัพท์เฉพาะ (Knowledge of Terminology)</p> <p>1.1.2 ความรู้ข้อเท็จจริงเฉพาะสิ่ง (Knowledge of Specific Facts)</p> <p>1.2 ความรู้เรื่องวิถีทางและวิธีการจัดการทำกับสิ่งเฉพาะ (Knowledge of Ways and Means of Dealing With Specifics)</p> <p>1.2.1 ความรู้เรื่องแบบแผนนิยม (Knowledge of Conventions)</p> <p>1.2.2 ความรู้เรื่องแนวโน้มและลำดับเหตุการณ์ (Knowledge of Trend and Sequence)</p> <p>1.2.3 ความรู้เรื่องการจัดจำพวกและประเภท (Knowledge of Classifications and Categories)</p> <p>1.2.4 ความรู้เรื่องเกณฑ์ (Knowledge of Criteria)</p> <p>1.2.5 ความรู้เรื่องระเบียบวิธี (Knowledge of Methodology)</p> <p>1.3 ความรู้เรื่องสากลและเรื่องนามธรรมในสาขาต่าง ๆ (Knowledge of the Universals and Abstraction feild)</p> <p>1.3.1 ความรู้เรื่องหลักการและข้อสรุปทั่วไป (Knowledge of Principles and Generalizations)</p> <p>1.3.2 ความรู้เรื่องทฤษฎีและโครงสร้าง (Knowledge of Theories and Structures)</p>	<p>1. ความรู้ Knowledge</p>
------------------------------	--	---------------------------------

1. การรู้ (Cognition)	2.1 การแปล (Translation) 2.2 การตีความ (Interpretation) 2.3 การสรุปอ้างอิง (Extrapolation)	2. ความเข้าใจ (Comprehension)
	3.1 การประยุกต์ (Application)	3. การประยุกต์ (Application)
	4.1 การวิเคราะห์หน่วยย่อย (Analysis of Elements) 4.2 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ (Analysis of Rationship) 4.3 การวิเคราะห์หลักการจัดระเบียบ (Analysis of Organization Principles)	4. การวิเคราะห์ (Analysis)
	5.1 ผลผลิตจากการสื่อความหมายเฉพาะ (Production of a Unique Communication) 5.2 ผลผลิตแผนงานหรือชุดเสนอเพื่อปฏิบัติการ (Production of a Plan, or Proposed set of Operations) 5.3 การได้มาซึ่งชุดของความสัมพันธ์เชิงนามธรรม (Derivation of a Set of Abstract Relations)	5. การสังเคราะห์ (Synthesis)
	6.1 การตัดสินตามเกณฑ์ภายใน (Judgments in terms of Internal Evidence) 6.2 การตัดสินตามเกณฑ์ภายนอก (Judgments in terms of External Criteria)	6. การประเมิน (Evaluation)

2. ความรู้สึกทางจิตใจ (Affection)	↑	1.1 ความรู้ตัว (Awareness)	(Receiving or Attending)
		1.2 ความตั้งใจรับ (Willingness to receive)	1. การรับหรือ การตั้งใจ
	↑	1.3 ความตั้งใจที่ถูกต้อง หรือถูกเลือก (Controlled or selected attention)	
	↓	2.1 การยินยอมในการตอบสนอง (Acquiescence in Responding)	
	↑	2.2 ความตั้งใจที่จะตอบสนอง (Willingness or response)	2. การตอบสนอง
	↑	2.3 ความพึงพอใจในการตอบสนอง (Satisfaction in Response)	
	↓	3.1 การรับค่า (Acceptance of a Value)	
	↑	3.2 ความพึงพอใจในคุณค่า (Preference for a Value)	
	↓	3.3 การยอมรับ (Commitment)	
	↑	4.1 การสร้างความคิดในคุณค่า (Conceptualization of a Value)	(Organization)
	↓	4.2 การจัดระเบียบระบบคุณค่า (Organization of a Value System)	
	↑	5.1 ชุดสรุปอ้างอิง (Generalized Set)	(Characterization by a Value or Value Complex)
	↓	5.2 การสร้างลักษณะ (Characterization)	5. การสร้าง ลักษณะโดยคุณค่า เดียวหรือคุณค่า ซับซ้อน
	3. พฤติกรรม (Behavior)		

จากรายละเอียดดังกล่าวจะเห็นว่า ความสำนึกของบุคคลเป็นสภาวะจิตใจก่อน การแสดงออกเชิงพฤติกรรมทางกายภาพของบุคคลนั้น กล่าวคือความสำนึกไม่ใช่พฤติกรรม และการมีความสำนึกที่ดีต่อสิ่งหนึ่งไม่ทำให้คนต้องแสดงออกตามความสำนึกเสมอไป พฤติกรรมแสดงออกใด ๆ ของมนุษย์นั้นเป็นผลมาจาก (1) ทักษะ (2) บรรทัดฐานของสังคม (3) นิสัย และ (4) ผลที่คาดว่าจะได้รับหลังจากการทำพฤติกรรมนั้น ๆ แล้ว³ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาความสำนึกในความเป็นไทยของชาวเขา จึงเป็นการศึกษาสภาวะความรู้สึกของ ชาวเขาที่มีต่อความเป็นชาติไทย และความสำนึกที่เกี่ยวข้องกับชาติไทยเป็นสำคัญ

แนวความคิดเกี่ยวกับเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมไทย

ในการพิจารณาเกี่ยวกับความสำนึกต่อชาติ มุ่งศึกษาถึงสภาพความคิดในลักษณะที่ เป็นพลังความคิด ความรู้สึก ทักษะ ค่านิยม ความสนใจ และความรู้สึกถึงความรับผิดชอบ และตระหนักในหน้าที่ที่มีต่อชาติ ทั้งนี้จึงเป็นการศึกษาในด้านจิตวิสัยอันเกี่ยวข้องกับความรักชาติ ความผูกพัน รวมถึงความรู้สึกพึงพอใจ และนิยมชมชอบในชาติของตนอันเป็นลักษณะของชาตินิยม เพราะโดยปกติแล้วความรักชาตินั้นเป็นความรู้สึกที่มีอยู่แล้ว อาจกล่าวได้ว่า ความรู้สึกรักชาติบ้านเมืองเป็นความรู้สึกที่เกิดจากอารมณ์ ที่เป็นไปโดยสัญชาตญาณ⁴ และ ความรู้สึกชาตินิยมเป็นเรื่องสภาวะจิตใจ (state of mind) เป็นพลังผลักดันให้มนุษย์มีจิต สำนึกร่วมกัน สิ่งที่เป็นพื้นฐานก่อให้เกิดความรู้สึกชาตินิยม คือการเป็นรัฐชาติ (nation - state) และความเป็นชาติเดียวกัน (nationality)⁵ ทั้งนี้ สิ่งที่เชื่อมโยงชาติและ ประชาชนไว้ด้วยกันก็คือ ความรู้สึกหรือความสำนึกต่อชาติต่อชาติพันธุร่วมกันโดยมีองค์ประกอบอื่น ๆ เป็นสิ่งสนับสนุน อาทิ ดินแดน ประวัติศาสตร์ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประ-

³Harry C. Triandis, Attitude and Attitude Change (New York : John Wiley & Sons 1971), p. 16.

⁴Joseph P. Morray, Pride of States (Boston: Beacon Press, 1959), p. 52.

⁵Triandis, Attitude and Attitude Change, p.16.

เพื่อ ความเชื่อในสิ่งเดียวกัน ชาติ ความรักชาติและความภาคภูมิใจในความเป็นชาติรวมทั้งชาตินิยม จึงเป็นสิ่งที่จะเป็นตัวกำหนดหรือแสดงถึงความเป็นชาติเดียวกัน

ชาตินิยม คือ ความรู้สึกของประชาชนบางกลุ่มซึ่งมีวัฒนธรรมที่เหมือนกันอยู่ร่วมกันอย่างมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดในพื้นที่ซึ่งกำหนดไว้ มีความผูกพันทางสัญชาติร่วมกัน⁶ หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าชาตินิยมเป็นความสำนึกหรือความรู้สึกในทางจงรักภักดีต่อหมู่ชน ซึ่งถือว่าเป็นชาติพันธุ์ (ethnic) เดียวกัน และเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมอย่างเดียวกัน⁷ ลัทธิชาตินิยมเป็นลัทธิที่ให้ความสำคัญส่วนรวมของเชื้อชาติ เป็นความรัก ความนิยมคนเชื้อชาติเดียวกัน เป็นความจงรักภักดีอันสูงสุดของบุคคลที่มีสายโลหิตร่วมกัน มีภาษาเดียวกัน มีประเพณีอย่างเดียวกัน ที่มีต่อรัฐหรือชาติ

จากความหมายดังที่ได้กล่าวแล้วนั้น จะเห็นได้ว่า ความรู้สึกชาตินิยม คือ ความรู้สึกรักชาติบ้านเมือง ความจงรักภักดีต่อประเทศชาติ และหมู่ชนที่มีชาติพันธุ์เดียวกันกับตน ซึ่งก่อให้เกิดอารมณ์ร่วมในอันที่จะเสียสละเพื่อชาติ ตลอดจนมีความปรารถนาจะรักษาความเป็นอิสระทางการเมือง ความมั่นคงปลอดภัย และเกียรติภูมิของชาติไว้⁸

สัญลักษณ์ที่สร้างความรู้สึกในเรื่องชาตินิยมที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ ธงชาติ และการเคารพธงชาติ⁹ เพราะธงชาติคือธงประจำชาติ เป็นเครื่องหมายแสดงให้รู้ถึงความ เป็นเชื้อชาติของชาติใดชาติหนึ่ง ซึ่งรวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นหมู่คณะ ธงชาติใช้เป็น

⁶John B. Whilton, "Nationalism," Encyclopedia Americana 19 (1964): 749.

⁷ดิเรก ชัยนาม, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย, 2509), หน้า 32.

⁸ม.ล. จุลลาภ อมรต, "กำเนิดและความเป็นมาของลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2513), หน้า 3.

⁹Frederick H. Hartmann, The Relations of Nations (New York : The Macmillan Company, 1962), p. 32.

สัญลักษณ์แห่งความเป็นอิสราเอล เกียรติ อำนาจ และการคุ้มครองอาณาบริเวณแต่ละชาติ
ธงชาติก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน กระตุ้นให้เกิดความกล้าหาญ เสียสละ
ธงประจำชาติเป็นสิ่งแสดงให้คนรู้จักชาติและความเป็นเอกราชของชาติ ทั้งเป็นสิ่งเชิดชูให้
ความสง่าแก่ประเทศด้วย¹⁰ ในสังคมต้องการสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นสิ่งเดียวกันร่วมกัน
เป็นส่วนรวม และสัญลักษณ์เป็นสิ่งที่ทุกคนรู้จักและรู้สึกผูกพันร่วมกัน

ในการศึกษาเกี่ยวกับความสำนึกในความเป็นคนไทยนี้ จะหาการศึกษาความรู้สึก
ชาตินิยมในส่วนของการรักชาติบ้านเมือง ความจงรักภักดีต่อชาติและต่อสัญลักษณ์ของชาติ
ความรู้สึกต่อชาติ ความเป็นชาติ สัญลักษณ์ของชาติ พระมหากษัตริย์ ศาสนา วัฒนธรรม
ความเสียสละเพื่อชาติ รวมทั้งความสำนึกต่อการเมือง ในฐานะที่เป็นองค์ประกอบประการ
หนึ่งของความเป็นชาติ เพราะจากความรู้สึกนี้จะนำมาซึ่งความรู้สึกภาคภูมิใจในชาติ และ
จะเป็นผลให้เกิดความคิดที่จะรักษาและพัฒนาให้เจริญขึ้น

ในส่วน of แนวความคิดเกี่ยวกับความสำนึกในความเป็นคนไทยในเรื่องของพระ
มหากษัตริย์นั้นจากการศึกษาประวัติศาสตร์ และการปกครองนับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบัน
จะเห็นว่า การปฏิบัติพระองค์ขององค์พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่ผ่านมา ๗ มานี้มีผลต่อชีวิต
ของประชาชนทุกค่านในสังคมพระมหากษัตริย์ไทยยังทรงเป็นพระประมุขของชาติไทย เป็นที่
เคารพและสักการะของประชาชนอย่างสูงสุด สถาบันพระมหากษัตริย์ก่อให้เกิดคุณประโยชน์
แก่ประเทศชาติอย่างมากมาตั้งแต่โบราณกาล เป็นสถาบันที่ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า เป็น
สถาบันที่มีคุณค่าอันมหาศาลต่อประเทศชาติ ในฐานะที่ก่อให้เกิดการสร้างชาติ การรวมชาติ
การพัฒนาชาติ การรักษาชาติ และการกอบกู้เอกราชของชาติ ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีประจักษ์พยาน
หลักฐานทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นเครื่องยืนยันที่ไม่มีใครจะคัดค้านได้

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาถึงข้อความที่ปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราช
อาณาจักรไทย หมวด 2 มาตรา 7 ที่ว่า "องค์พระมหากษัตริย์ดำรงอยู่ในฐานะอันเป็นที่

¹⁰Whitney Smith, "Flag," The World Book Encyclopedia

เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้"¹¹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คนไทยได้ให้ความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์เป็นที่สุดตลอดมา และนอกจากนั้นแล้วหากจะพิจารณาถึงการสืบต่อของฐานะแห่งความเป็นพระมหากษัตริย์ จะพบลักษณะของสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นสัญลักษณ์แห่งความต่อเนื่องของชาติ โดยจะเห็นได้ว่า สถาบันพระมหากษัตริย์มีประโยชน์ต่อชาติและประชาชนไทย ในสาระสำคัญดังนี้คือ¹²

1. สถาบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของชาติ เป็นที่เคารพสักการะสูงสุดของปวงชนและเป็นมิ่งขวัญของชาติ

2. ทรงเป็นสัญลักษณ์ และศูนย์รวมของโครงสร้างและกระบวนการแห่งการปกครองทั้งหมดของชาติ และศูนย์รวมใจของประชาชน

3. ทรงเป็นที่รวมแห่งอำนาจรัฐ นั่นคือ ทรงใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐซึ่งเป็นของประชาชน โดยผ่านทางหน่วยอำนาจที่สำคัญของชาติ อันได้แก่ อำนาจนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ

4. ทรงเป็นตัวแทนของชาติและประชาชนทั้งหมด

5. การใช้อำนาจอธิปไตยในการบัญญัติกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติก็ดี การบังคับใช้กฎหมายของฝ่ายบริหารก็ดี และการตีความกฎหมายของฝ่ายตุลาการก็ดี จะต้องปฏิบัติไปในพระปรมาภิไธยขององค์พระมหากษัตริย์ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความถูกต้องชอบธรรมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการบริหารราชการแผ่นดิน

6. สถาบันพระมหากษัตริย์จะทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งความต่อเนื่องของชาติ โดยสถาบันนี้จะทรงสืบต่อโดยไม่ขาดสาย แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องและความมั่นคงถาวรแห่งชาติ

นั่นคือ ได้มีการแยกองค์พระมหากษัตริย์ออกจากสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้ สถาบันพระมหากษัตริย์จะดำรงอยู่อย่างมั่นคงต่อเนื่องตลอดไป แต่องค์พระมหากษัตริย์อาจจะเสด็จสวรรคตได้ตามกฎแห่งธรรมชาติ แต่เมื่อเสด็จสวรรคตก็จะต้องมี

¹¹ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 91 ตอนที่ 169 วันที่ 7 ตุลาคม พุทธศักราช 2517 (ฉบับพิเศษ), หน้า 7.

¹² จรูญ สุภาพ, การปกครองและการเมืองไทย (พระนคร : บริษัท โรงพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด), หน้า 64.

การสืบราชสมบัติโดยทันทีให้มีการว่างราชบัลลังก์ จึงถือได้ว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันที่ต่อเนื่องไม่ขาดสาย

7. พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ซึ่งทำให้เกิดผลคือ 2 ประการ กล่าวคือ

ก. ประชาชนส่วนใหญ่ของชาตินับถือศาสนาพุทธซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติ ดังนั้น การที่ทรงเป็นพุทธมามกะ ก็ย่อมเป็นการสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศและประชาชน ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างพระมหากษัตริย์กับชนในชาติ

ข. การที่ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภก ซึ่งหมายถึงการสนับสนุนและทรงอุปถัมภ์ศาสนาทั้งปวงในประเทศไทยไม่รังเกียจเคียดจัญท์ ทำให้ประชาชนไทยที่นับถือศาสนาอื่นเกิดความเคารพรักใคร่ในองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นหนทางที่ทำให้เกิดความสามัคคีระหว่างชนในชาติที่มีศาสนาแตกต่างกันได้ นับเป็นเหตุสำคัญทางหนึ่งที่ทำให้เกิดพลังความสามัคคีภายในชาติ

8. โดยที่มาขององค์พระมหากษัตริย์กิติ โดยประเพณีกิติ โดยการดำรงพระองค์กิติ และโดยความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชนกิติ ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระเกียรติคุณ จึงทรงเป็นที่มาแห่งเกียรติยศทั้งปวง (the fountain of honor) ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจปิติยินดีในหมู่ประชาชนโดยทั่วไป

9. จากเหตุผลในข้อที่ว่าทรงเป็นที่มาแห่งเกียรติยศเกียรติศักดิ์ ฉะนั้น จึงถือว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นพลังในการสร้าง "ขวัญ" และกำลังใจของประชาชน ทั้งนี้เพราะพระมหากษัตริย์ทรงก่อให้เกิดความปิติยินดี ความภาคภูมิใจซึ่งเป็นผลให้เกิดกำลังใจที่ประชาชนทั่วไปจะรักษาคุณความดี มานะ พยายาม และปรารถนาที่จะกระทำการที่ชอบทั้งหลายให้สำเร็จ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อองค์พระมหากษัตริย์ของไทยเป็นผู้ที่สนับสนุนส่งเสริมการกระทำดี และการปฏิบัติที่เป็นการเสียสละ คือ ทรงอยู่ข้างความดีงามตลอดเวลา ทำให้ผู้ที่ทำดีปฏิบัติชอบ มีกำลังใจที่จะทำงานด้วยความเสียสละต่อไป ไม่ว่าสิ่งแวดล้อมจะเป็นประการใด

โดยเหตุดังกล่าวข้างต้น จึงทรงเป็นเสมือนแรงคลาไจน์ผลักดันให้ผู้ที่มีเจตนาดีและประกอบกรรมดีมุ่งมั่นปฏิบัติไปสู่จุดนั้น ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นรัฐบาล หน่วยราชการ หรือประชาชน แรงคลาไจน์ที่จะทรงให้กับประเทศที่สำคัญก็คือ ทรงปฏิบัติพระองค์ให้เป็นแบบอย่างที่ดีโดยสม่ำเสมอ

10. เป็นการต่อมรดกทางการปกครองกันตั้งมาจากโบราณกาล พระมหากษัตริย์ทรงเป็นหลักยึดเหนี่ยวที่มั่นคงในชาติ ประชาชนยอมรับและถือว่าเป็นหลักของการดำรงชีวิตร่วมกัน โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นเครื่องสมัคสมานความผูกพันในชาติ และองค์พระมหากษัตริย์เองทุกรัชกาลก็ได้ปฏิบัติพระองค์ให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม นับว่าเป็นสิ่งเพิ่มพูนความสำคัญของสถาบันนี้ให้สูงขึ้น และก่อให้เกิดความประทับใจที่ลึกซึ้ง จนกระทั่งพระมหากษัตริย์ทรงเป็นที่เทิดทูน และหยิ่งรากลึกลงในหัวใจของประชาชนทั้งปวง

11. โดยหลักการสืบราชสันตติวงศ์ ซึ่งได้มีกำหนดไว้อย่างแน่ชัดโดยกฎหมาย ราชบัลลังก์และรัฐธรรมนูญ เป็นเครื่องประกันว่าพระองค์จะทรงเป็นกลางทางการเมืองอย่างแท้จริง ไม่เหมือนกับประมุขของประเทศที่มาจากการเลือกตั้ง ที่จะต้องยึดแนวนโยบายของกลุ่มหรือพรรคของตนเป็นหลัก และจะทำให้ประชาชนอื่นที่ไม่เห็นด้วยกับแนวนโยบายของพรรคที่ประมุขของประเทศสังกัดอยู่ระแวงว่า ประมุขจะดำเนินการเพื่อประโยชน์สอดคล้องกับพรรคของตนเท่านั้นทำให้ชาติไทยมีสถาบันที่คอยยืนยั้งท่วงติง เพื่อให้การปกครองเป็นไปโดยสุจริตยุติธรรมเพื่อประชาชนส่วนรวม

12. ในฐานะที่ทรงเป็นประมุขของประเทศ ก็จะต้องเป็นตัวแทนของชาติในการติดต่อสัมพันธ์กับประเทศเอกราชอื่น ๆ โดยทั่วไป เช่น เอกอัครราชทูตจะไปปฏิบัติราชการในการต่างประเทศในพระปรมาภิไธยของพระมหากษัตริย์ และจะทรงรับทูตานุทูตประเทศที่มาประจำในพระราชอาณาจักร ในการทำสัญญากับต่างประเทศ เช่น สัญญาสัมพันธไมตรี ก็จะต้องปฏิบัติในพระปรมาภิไธยขององค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นก็เป็นที่ของรัฐบาลจะต้องปฏิบัติ

13. ทรงเป็นสัญลักษณ์แห่งความสามัคคีภายในชาติ เนื่องจากทรงเป็นที่รวมของความผูกพันของบรรดาประชาชนทั้งที่เป็นประชาชนหมู่ใหญ่และประชาชนกลุ่มน้อย

14. ทรงมีพระราชอำนาจที่จะได้ทราบความเป็นไปต่าง ๆ ของรัฐบาล ดังนั้นจึงทรงมีความรอบรู้และความเข้าใจทั้งในกิจการภายในและภายนอกประเทศ

15. ทรงได้รับการยกย่องเทิดทูนว่าอยู่ในฐานะอันเป็นที่เคารพสักการะ ผู้ใดจะละเมิดมิได้ ผู้ที่ละเมิดองค์พระมหากษัตริย์ถือเป็นการกระทำความผิดอย่างร้ายแรง รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันไม่ยอมให้การนิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำการล้มล้างสถาบันพระมหากษัตริย์

16. ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย

17. ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะสถาปนาฐานันดรศักดิ์ และพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์

18. ทรงเลือกและแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิเป็นประธานองคมนตรีคนหนึ่ง และองคมนตรีอื่นอีกไม่เกินสิบสี่คน ประกอบเป็นคณะองคมนตรี (คณะองคมนตรีมีหน้าที่ถวายความเห็นต่อพระมหากษัตริย์ในพระราชกรณียกิจทั้งปวงที่พระมหากษัตริย์ทรงปรึกษา และมีหน้าที่อื่นตามที่บัญญัติในรัฐธรรมนูญนี้)

การเลือกและแต่งตั้งองคมนตรีก็ดี การให้องคมนตรีพ้นจากตำแหน่งก็ดี ให้เป็นไปตามพระราชอัธยาศัย

องคมนตรีต้องไม่เป็นสมาชิกวุฒิสภา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการซึ่งมีตำแหน่งหรือเงินเดือนประจำ พนักงานรัฐวิสาหกิจ สมาชิกหรือเจ้าหน้าที่ในพรรคการเมือง และต้องไม่แสดงการฝักใฝ่ในพรรคการเมืองใด ๆ

19. ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในพระราชอาณาจักร หรือจะทรงบริหารพระราชภาระไม่ได้ด้วยเหตุใดก็ตาม จะได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดผู้หนึ่งด้วยความเห็นชอบของรัฐสภาเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และให้ประธานรัฐสภาเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ

20. ทรงมีพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี ซึ่งรวมกันขึ้นเป็นคณะรัฐมนตรีตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

ส่วนสภานิติบัญญัตินั้น ในเวลาปกติรัฐธรรมนูญอาจบัญญัติให้ส่วนหนึ่งมาจากการเลือกตั้ง และอีกส่วนหนึ่งมาจากการแต่งตั้ง โดยพระบรมราชโองการก็ได้

หรือในสภาวะที่ไม่ปกติสมาชิกของฝ่ายนิติบัญญัติอาจจะมาจากการแต่งตั้ง โดยพระบรมราชโองการก็ได้

21. ในส่วนที่เกี่ยวกับอิสราภาพและเอกราชของชาติ ถือว่าเป็นสถาบันสำคัญในการมีส่วนที่ก่อตั้งชาติ และทรงเป็นผู้นำในการกอบกู้เอกราชของชาติไทยและรักษาความเป็นชาติไทยไว้ ทำให้ชาวไทยมีเสรีภาพและอิสราภาพตราบนานเท่าทุกวันนี้ ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจซึ่งเป็นเสมือนหลักชัยของชาติที่ก่อให้เกิดพลังร่วมกัน ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความเป็นปึกแผ่น ความสามัคคีของประชาชน และความมั่นคงของชาติ

22. ทรงเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนและกองทัพแห่งชาติ เพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย ทรงเป็นประมุขของทหารหาญของชาติทั้งปวง จึงได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจด้วยความเอาใจใส่ในการพัฒนากองทัพไทยทั้งทางวัตถุและจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงเอาใจใส่ในความทุกข์และความสุขของบรรดาข้าวของชาติ ทรงสนพระทัยเสด็จไปเยี่ยมเยียนพลรบขวัญและพระราชทานของใช้ที่จำเป็นไม่ว่าจะทรงเสี่ยงอันตรายสักปานใด ทำให้ทหารหาญ ตำรวจ และข้าราชการได้กำลังใจว่า ในการเสี่ยงภัยเพื่อรับใช้ประเทศชาตินั้นพระมหากษัตริย์ทรงห่วงใยอย่างที่สุด และทรงเห็นความสำคัญของความเสียสละเพื่อการพิทักษ์เอกราชของชาติ สิ่งนี้เองที่ทำให้ขวัญและกำลังใจของทหารหาญดีขึ้น สำหรับผู้ที่ได้เสียชีวิตในราชการนั้นก็ให้ทรงพระบรมราชานุเคราะห์ตามความจำเป็น สำหรับผู้ที่ได้รับบาดเจ็บก็ทรงได้เอาใจใส่อย่างดียิ่ง ทรงตั้งมูลนิธิสายใจไทยเพื่อช่วยอนุเคราะห์ผู้ที่เสียสละเพื่อชาติ และความระลึกถึงความสำคัญของการทำคุณประโยชน์เพื่อชาติ

23. ทรงเป็นสถาบันที่ก่อให้เกิดความต่อเนื่องในการปกครอง ทั้งนี้ เนื่องจากความยึดมั่นของประชาชนที่มีต่อสถาบันนี้ สถาบันประมุขของชาติอันได้แก่องค์พระมหากษัตริย์จึงสืบต่อกันโดยไม่ขาดสาย อันเป็นเครื่องหมายแสดงความต่อเนื่องในชาติ ไม่ว่ารัฐบาลจะหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปเพียงใดก็ตาม การปกครองจึงไม่มีช่องว่าง แต่คงต่อเนื่องควบคู่ไปด้วย เหตุที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่โดยตลอด

กล่าวโดยย่อสถาบันพระมหากษัตริย์ระบอบประชาธิปไตยนี้ ทรงมีส่วนสร้างความเป็นปึกแผ่นในการปกครองของชาติ ทรงเป็นสถาบันที่ช่วยทำให้เกิดความถูกต้องชอบธรรมในการปกครอง แต่จะทรงดำรงพระองค์เป็นกลางด้วยการที่ทรงอยู่เหนือการเมือง

24. ทรงสามารถยับยั้งวิกฤตการณ์ในประเทศที่ร้ายแรง เพราะหากไม่มีทางออกก็จะเกิดผลร้ายอย่างยิ่ง อาจจะทำให้เกิดความแตกแยกภายในชาติอย่างรุนแรงอาจถึงขั้นต่อสู้กันเป็นสงครามกลางเมือง ประเทศใดที่ไม่มีกลไกที่ระงับยับยั้งวิกฤตการณ์ใด ๆ ได้ โอกาสที่ประเทศนั้นจะแตกแยกออกเป็นเสี่ยง ๆ ก็ยิ่งมีมาก จนกระทั่งต้องแบ่งแยกการปกครองออกเป็นชาติเล็กชาติน้อย ส่วนประเทศไทยเนื่องจากองค์พระมหากษัตริย์เป็นที่ยอมรับของทุกฝ่ายไม่ว่าจะด้านประชาชน รัฐบาล หน่วยราชการ กองทัพ หรือหน่วยกำลังทั้งหลาย ตลอดจนนิสิตนักศึกษา ปัญญาชนหรือกลุ่มต่าง ๆ ทั่วไป แม้กระทั่งชนกลุ่มน้อยในประเทศ เช่น ชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ ชาวไทยมุสลิม ดังนั้นเมื่อมีปัญหาคความขัดแย้งภายใน

ประเทศ เช่น เหตุการณ์ในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 ก็ทรงสามารถแก้วิกฤติการณ์นั้นให้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี เป็นการขจัดปัดเป่ามิให้ลูกหลานองเล็ดร้ายแรงยิ่งขึ้น แม้ภายหลังระยะเวลาดังกล่าวจะมีแนวความคิดทางการเมืองที่รุนแรงเกิดขึ้นในประเทศมากมาย แต่ประชาชนก็ยังดำรงตนอยู่ได้โดยสงบมิได้หลงหรือปฏิบัติตามคำโฆษณาชวนเชื่อต่าง ๆ เหตุหนึ่งก็เพราะยังยึดมั่นในศูนย์รวมชาติ คือ สถาบันพระมหากษัตริย์นี้เอง

ทรงเป็นสถาบันที่เป็นที่พึ่งของประชาชนในยามวิกฤตการณ์

ในกรณีที่เกิดภาวะวิกฤติ จนรัฐบาลไม่อาจแก้ไขปัญหาด้วยความสามารถและสติปัญญาแล้ว พระมหากษัตริย์ซึ่งทรงเป็นที่เคารพสักการะ และเป็นที่ยอมรับแห่งความศรัทธาห้วงมวลของมหาชนก็จะต้องทรงแก้ไขการนั้นด้วยพระองค์เอง ในภาวะเช่นนั้น พระบารมี พระปรีชาญาณและความสุจริตใจของพระองค์ รวมทั้งพระเมตตาธรรมจะมีส่วนสำคัญในการนำชาติให้ไปสู่ความสงบเรียบร้อย

25. ทรงเป็นผู้นำในการพัฒนาและการปฏิรูปที่สำคัญเพื่อประโยชน์ของประเทศชาติ เช่น ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงพระราชดำริที่จะได้ปรับปรุงประเทศให้เป็นประชาธิปไตย ได้แก่

- การทะนุบำรุงประเทศให้เจริญ โดยทรงชี้แจงให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เห็นว่าการปรับปรุงประเทศนั้นจะไม่ทรง ชัดขวาง เพราะไม่ทรงเกรงว่าจะเสียอำนาจใด ๆ หากการใดเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติแล้วก็จะทรงปฏิบัติให้สำเร็จ

- ทรงปรารถนาให้มีการปฏิรูปรัฐบาล เช่น มีการปรับปรุงศาล จัดตั้งกระทรวงต่าง ๆ การปรับปรุงการบริหารราชการในส่วนภูมิภาคให้เป็นระเบียบและมีให้ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

- ทรงมีพระราชปณิธานที่จะให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ให้ระบบรัฐสภาหรือ/และรัฐธรรมนูญ และทรงปฏิรูประบบประชาธิปไตย เช่น การเลิกทาส การปรับปรุงการศึกษาและวิทยาการต่าง ๆ

ลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นำให้ชนชาวไทยทุกคนเกิดความสำนึกต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรัก ความภักดี และการเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ไว้สูงสุดเหนือสถาบันอื่น ๆ

สถาบันที่มีอิทธิพลต่อความสำนึกในความเป็นไทยอีกสถาบันหนึ่งคือ สถาบันศาสนา เนื่องจากศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีคำสั่งสอนและข้อปฏิบัติที่ทำให้คนเชื่อถือและยึดถือปฏิบัติตาม ศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคมไทย สังคมไทยมีความผูกพันกับสถาบันศาสนาในลักษณะที่เป็นพิเศษแตกต่างจากชาติอื่นในโลก¹³ แม้แต่ชาติตะวันตก นับเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นพิเศษ นั่นคือ คนไทยมีจิตใจเอื้อเฟื้อต่อศาสนาทุกศาสนา จนกลายเป็นบุคลิกภาพของสังคมไทยที่เปิดโอกาสให้บุคคลนับถือศาสนาต่าง ๆ โดยอิสระ และยอมให้ศาสนาทั้งปวงดำรงคงอยู่ในสังคมไทย

สถาบันศาสนากับสังคมไทยมีความสัมพันธ์ในสาระสำคัญดังนี้¹⁴

1. ยอมรับศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ แต่ในขณะที่เดียวกันยอมให้ศาสนาสำคัญต่าง ๆ ได้ตั้งอยู่ในประเทศได้ เช่น ศาสนาฮินดู คริสต์ อิสลาม เป็นต้น และยังเป็นบ่อเกิดสำคัญประการหนึ่งของขนบธรรมเนียมประเพณี กฎเกณฑ์ กฎหมาย ค่านิยม วิถีชีวิตของชาวไทย
2. ศาสนาพุทธเป็นสถาบันสำคัญที่ช่วยให้เป็นจุดรวมจิตใจของคนไทยอย่างแน่นแฟ้นเป็นเหมือนหลังผูกพันคนในชาติ เข้าด้วยกันให้ดำรงชีวิตร่วมกัน โดยมีความขัดแย้งน้อยที่สุด และเป็นกลไกที่ช่วยขจัดปิดเป่าความขัดแย้งและสร้างความสงบในสังคม
3. มีความสามารถในการที่จะนำเอาศาสนาพุทธเป็นพื้นฐานของชีวิต และหล่อเลี้ยงทำนุบำรุงศาสนานี้ให้มั่นคงอยู่ได้จนกลายเป็นศูนย์กลางศาสนาพุทธของโลกในปัจจุบัน
4. นำสิ่งที่มีคุณค่าของศาสนาอื่นเข้ามาใช้ผสมผสานกับหลักศาสนาพุทธอย่างไม่ขัดเขิน อาทิ พิธีกรรมของศาสนาพราหมณ์ (การขึ้นบ้านใหม่ การตั้งศาลพระภูมิ ฯลฯ) หรือลัทธิขงจื้อ (การยกย่องบรรพบุรุษ การแสดงความกตัญญูแก่ผู้ที่ผู้มีพระคุณ ฯลฯ)
5. พร้อมทั้งจะเข้าร่วมในกิจการของศาสนาอื่น โดยไม่ถือว่าเป็นการเสื่อมเสียหรือเป็นบาป หรือเป็นปมด้อยแต่อย่างใด

¹³ สุภัทตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครั้ว ศาสนา : ประเพณี (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, 2528), หน้า 84.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

6. ยอมรับการทำงานกับคนต่างศาสนาได้ ซึ่งก็นับว่าเป็นสิ่งพิเศษ เพราะสถาบันครอบครัวนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของสถาบันสังคม และเป็นความผูกพันอย่างใกล้ชิดระหว่างบุคคล และไม่ถือว่าหากยึดถือศาสนาอื่นใดนอกเหนือศาสนาพุทธจะเป็นอุปสรรคต่อการอยู่ร่วมกันของครอบครัว

7. ให้ความสำคัญกับศาสนาทั้งปวง และยอมรับที่จะให้การคุ้มครองป้องกันศาสนาและสิทธิความเชื่อทั้งหลายที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

ศาสนาพุทธมีความสัมพันธ์กับจิตใจของคนไทย ซึ่งจะแสดงออกมาในรูปของประเพณี นิสัย วัฒนธรรม หรือความเมตตาปราณี ความโอบอ้อมอารี กตัญญูกตเวที เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ อาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะที่มีอยู่เฉพาะในสังคมไทย¹⁵

นอกจากสถาบันต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ในการพิจารณาถึงความสำคัญของความเป็นไทยแล้ว ยังสามารถจะพิจารณาได้จากวัฒนธรรม เพราะว่าวัฒนธรรมเป็นการรวมส่วนขององค์ประกอบของสังคมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและประสานกันอย่างกลมกลืนแบบหรือแผนทางวัฒนธรรมอันเป็นค่านิยมร่วมของแต่ละสังคมนั้น เป็นสิ่งที่สะสมกันมาหลายชั่วอายุ ซึ่งบุคคลเริ่มเรียนรู้และยอมรับค่านิยมร่วมของสิ่งเหล่านี้ ตั้งแต่เยาว์วัย ดังนั้นจึงเป็นสิ่งที่ฝังลึกอยู่ภายใต้จิตสำนึก เป็นกรอบแห่งการประพฤติปฏิบัติของบุคคลในแต่ละสังคม โดยที่บุคคลในสังคมปฏิบัติตามอย่างไม่รู้สึกรู้ว่า¹⁶

สำหรับความหมายของวัฒนธรรมในภาษาไทยนั้น ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช 2485 ได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

¹⁵ สุวิน สุขสมกิจ, "พุทธศาสนากับการเปลี่ยนทางสังคม," การเมืองสำหรับประชาชน 1 (มิถุนายน 2519) : 1-84.

¹⁶ พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, "มูลฐานแห่งพฤติกรรมกรรมการเมืองของมนุษย์," วารสารสังคมศาสตร์ 14 (ตุลาคม 2520) : 13.

"วัฒนธรรม" หมายถึงลักษณะที่แสดงความจริงของงาน ความเป็นระเบียบ ความกลมเกลียวก้าวหน้าของชาติ และศีลธรรมอันดีงามของประชาชน (เป็นการชี้ชวน เชิญชวน วิวอนให้ประชาชนร่วมกันทำให้เกิดความจริงของงาน ให้มีความดีงามขึ้น ไม่ใช่เพียงแต่รับมรดกกันมา แต่จะต้องรักษาของเดิมที่ดี แก้ไขดัดแปลงของเดิมที่ควรแก้หรือ ดัดแปลงวางมาตรฐานความดีงามขึ้นใหม่แล้วส่งเสริมให้เป็นลักษณะที่ดีประจำชาติสืบต่อไป จนถึงอนุชนรุ่นหลัง)

องค์ประกอบของวัฒนธรรม

1. องค์วัตถุ (instrumental and symbolic objects) คือ วัฒนธรรม วัตถุที่สัมผัสจับต้องได้ และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ โรงเรียน โรงงาน ภาพเขียน เครื่องจักร สนามกีฬา โบสถ์ วิหาร หอสมุด และส่วนไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ ในการติดต่อสื่อความหมาย หลักวิชาคำนวณ (ตัวเลข) มาตรา ชั่ง ตวง วัด ฯลฯ

2. องค์การ (association or organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัด อย่างเป็นระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ¹⁷ มีการวางแผน ระเบียบข้อบังคับ และวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว (กลุ่มเล็กที่สุด) ฯลฯ โดยทั่วไปบุคคลที่ร่วมกันเพื่อบำเพ็ญตามวัตถุประสงค์ บางอย่าง และวัตถุประสงค์ก็อาจจะเป็นเรื่องไม่ใหญ่ไม่โตก็ได้ เช่น สมาคมนักเรียนเก่า รวมกันเพื่อผดุงรักษาชื่อเสียงของโรงเรียน หรืออาจจะเป็นเรื่องใหญ่ ๆ เช่น รวมกันเพื่อ ป้องกันประเทศชาติให้พ้นภัย¹⁸

3. องค์พิธีการ (usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด พิธีแต่งงาน บวชนาค ตาย ปลูกบ้าน ขึ้นบ้าน ใหม่ ฯลฯ ซึ่งศาสนาก็มีอิทธิพลอยู่บ้างไม่มากนักน้อย รวมตลอดถึงพิธีการแต่งกายและรับประทานอาหาร เช่น เวลาไปทำงานที่เป็นทางการของทางราชการ หญิงมักจะต้องแต่งชุด

¹⁷ สุภัทรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า 107.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ไทย ชายก็แต่งชุดเต็มยศ หรือการเลี้ยงดูอาหาร ปัจจุบันในงานต่าง ๆ ก็มักจะออกมาใน รูปบุฟเฟต์ ดินเนอร์ ชนโศก เป็นต้น โดยพิธีการเหล่านี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามสภาพ สังคม

4. องค์กรคติ (concepts) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อถือ ความคิดเห็น ตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อกรรมเป็นเครื่องชี้เจตนา ความเชื่อในเรื่องการ มีหัวเดียวเมียเดียว (monogamy) ความเชื่อในเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อในเรื่องพระเจ้าองค์เดียว (monotheism) หรือหลายองค์ (polytheism) ตลอดจนอุดม- การณ์ ทัศนคติ การยอมรับว่าสิ่งใดถูกหรือผิด สมควรหรือไม่ ซึ่งแล้วแต่กลุ่มชนใดจะใช้เป็น มาตรฐานในการตัดสินหรือเป็นเครื่องวัดในสภาพแวดล้อมของตน

วัฒนธรรมของมนุษย์เป็นแบบแผนการดำเนินชีวิตหรือวิถีของแต่ละสังคม ซึ่งมี สาระสำคัญ คือ

1. วัฒนธรรมเป็นผลจากการเรียนรู้โดยการวิธีต่าง ๆ วัฒนธรรมจึงอาจมีการ เปลี่ยนแปลงได้ การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนวัฒนธรรมในแง่อื่น ๆ ของคนแต่ละกลุ่มมี อิทธิพลต่อการเสริมสร้างบุคลิกภาพของคนเป็นอันมาก วัฒนธรรมในการเลี้ยงดูเด็กของแต่ละ สังคมย่อมจะคล้ายคลึงกัน อันก่อให้เกิดมีลักษณะประจำชาติ (national character)

2. วัฒนธรรมของแต่ละสังคมมีความแตกต่างกัน วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรม ย่อม มีความเหมาะสมถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของแต่ละสังคม

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงลักษณะของวัฒนธรรมแล้ว พบว่า

1. เป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้ เนื่องจากมนุษย์เราแตกต่างจากสัตว์ในแง่ที่ เราอาศัยสัญชาตญาณกระทำกรต่าง ๆ ได้น้อยมากหรือไม่ได้เลย และการเรียนรู้ก็ต้อง เรียนรู้จากมนุษย์ด้วยกัน โดยเฉพาะจากกลุ่มที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ เช่น หุงข้าว หอคไข่ แกง แต่งกาย การนั่ง ร้องเพลง การใช้พลังงานจากดวงอาทิตย์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ต้องรับ การเรียนรู้มาก่อน เป็นสิ่งที่ไม่ได้มาโดยกรรมพันธุ์ แต่เราเรียนสิ่งที่ใช้อยู่ในสังคมที่เรา เป็นสมาชิกอยู่ เช่น เราเรียนรู้วิธีดำนา หว่านข้าว อ่านหนังสือ สร้างเรือ ก็เพราะว่า สังคมดังกล่าวมีอยู่แล้ว ดังนั้นวัฒนธรรมจึงเป็นการถ่ายทอดโดยการเรียนรู้ไม่ใช่ถ่ายทอด

ทางชีวภาพ หรือทางกรรมพันธุ์ดังกล่าวมา และการเรียนรู้ย่อมทำให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบสัมพันธ์กัน ตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย เช่น บุคคลที่ถูกกักออกจากสังคมให้อยู่โดดเดี่ยวจะไม่มีวัฒนธรรม Kingsley Davis ยกตัวอย่างเด็กหญิงนอกสมรสคนหนึ่ง ที่ถูกค้นพบภายในห้องใต้หลังคาบ้านในมลรัฐเพนซิลเวเนีย โดยเด็กคนนี้มีใครสนใจ ไม่ได้รับการฝึกอบรมใด ๆ ทั้งสิ้น ที่เธอรอดชีวิตอยู่มาได้ก็เพราะมีการให้อาหารเธอพออยู่รอดไปวันหนึ่ง ๆ เท่านั้น ตอนที่มีคนไปพบ เธอนั้น เธอพูดไม่ได้ เดินไม่ได้ และแม้แต่การนั่งให้ตรงก็ทำไม่ได้ และก็เชื่อว่าเธอตาบอดหูหนวกด้วย Davis กล่าวว่าสุขภาพของเธอแสดงให้เห็นว่าปัจจัยทางชีววิทยาไม่อาจที่จะสร้างเธอให้เป็นคนที่สมบูรณ์ได้ ถ้าเธอต้องถูกปล่อยให้อยู่คนเดียว (เธอตายเมื่ออายุ 10 ขวบ) พอมาขณะนี้เธอสามารถเรียนรู้ทิศทางต่าง ๆ เล่นลูกปัดสีสันต่าง ๆ ได้ รักษาความสะอาดของเสื้อผ้า ล้างมือ แปรงฟัน ฯลฯ ที่เธอสามารถทำได้ เช่นที่กล่าวมาได้นี้ เพราะเธอได้รับการเรียนรู้จากผู้อื่น แม้เธอจะทำไม่เหมือนกับเด็กในวัยเดียวกันแต่ก็ยังดีกว่าสภาพตอนที่มีคนไปพบเธอเมื่อครั้งแรก เพราะเธอสามารถเรียนรู้การปฏิบัติบางประการที่สังคมใช้กัน

2. เป็นมรดกทางสังคม วัฒนธรรมต้องมีการเรียนรู้ แม้ว่าจะเป็นการเรียนแบบโดยไม่รู้ตัวก็ตาม (เพราะวัฒนธรรมเป็นของมีอยู่แล้วในสังคม) วัฒนธรรมจะต้องมีการสอน แม้จะไม่จงใจก็ตามถ้าวัฒนธรรมต้องสิ้นสุดหรือสูญหายไป ก็แสดงว่าคนรุ่นก่อนไม่ได้ถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นต่อมา เช่น คนในปัจจุบันไม่รู้วิธีการดองศพ หามันมีแบบของชาวอียิปต์ หรือยากกลางบ้านของไทยบางชนิดไม่มีใครรู้ส่วนผสม ดังนั้น คนรุ่นต่อมาจึงอาจจะต้องคิดค้นวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่

เราจะเห็นได้ว่าบุคคลเกิดในสังคมใดก็เรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ เพราะวัฒนธรรมเป็นของมีอยู่แล้วในสังคมเพียงแต่ถ่ายทอดกันไปเท่านั้น และบุคคลรุ่นต่อ ๆ มาเพียงแต่ปรับปรุงค้นคิดสิ่งใหม่ ๆ เป็นการสร้างความเจริญให้แก่วัฒนธรรมและสังคมมนุษย์ให้อยู่ในระดับสูงขึ้น การที่วัฒนธรรมสามารถถ่ายทอดกันได้ ก็เพราะมนุษย์มีภาษาเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดภาษาจึงเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ใช้กันทุกวัฒนธรรม ภาษาที่มีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน หรือสัญลักษณ์อื่น ๆ ที่ใช้แทนความหมาย ภาษาจึงทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ เพราะสัตว์เรียนรู้เสียงจากเครื่องหมาย (sign) ที่สัตว์สามารถจะสังเกตได้

ด้วยสัญชาตญาณไม่ใช่จากความเข้าใจ ดังนั้น เครื่องหมายจึงไม่ใช่สิ่งที่สัตว์ได้ให้ความหมายลงไปว่าหมายถึงอะไร แต่มนุษย์เรียนรู้จากสัญลักษณ์ (symbols) โดยใช้ความเข้าใจและกำหนดลงไปว่าหมายถึงอะไรและหมายความอย่างไร ภาษาจึงช่วยให้มนุษย์ได้แสดงความรู้สึก และทำความเข้าใจกับผู้อื่นได้ ภาษาจึงเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของวัฒนธรรม ถ้าปราศจากภาษา วัฒนธรรมจะไม่มีการสะสมเพิ่มพูน

วัฒนธรรมในความหมายทางสังคมวิทยา จึงไม่ใช่ของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง โดยเฉพาะเพราะเป็นสิ่งที่มนุษย์มีอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ถ้านักประวัติศาสตร์คิดค้นสิ่งอะไรขึ้นมาได้แต่ไม่ได้เปิดเผยสิ่งประติษฐานนั้นให้บุคคลอื่นได้ร่วมใช้และเรียนรู้ โดยใช้เพียงคนเดียว เช่นนี้ไม่ถือว่าเป็นวัฒนธรรม

3. เป็นวิถีหรือแบบของการดำรงชีวิต ความคิดในเรื่องวัฒนธรรมทำให้สามารถจำแนกวัฒนธรรมของสังคมหนึ่งจากอีกสังคมหนึ่ง เป็นวัฒนธรรมเฉพาะอย่าง เพราะบุคคลเกิดในสังคมใดก็เรียนวัฒนธรรมของสังคมนั้น เช่น วัฒนธรรมชาวเขาต่างกับวัฒนธรรมของคนในเมือง วัฒนธรรมของชาวไทยอิสลามก็ต่างกับวัฒนธรรมของชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนา โดยนัยนี้วัฒนธรรมไม่จำเป็นต้องเหมือนกันทุกชาติ หรือทุกยุคทุกสมัย แต่พอจะกล่าวได้ว่าวิถีชีวิตของชาวไทยก็ดี อเมริกาก็ดี ญี่ปุ่นก็ดีหรือชาติอื่น ๆ จะมีวิถีชีวิตที่เป็นลักษณะของตนเอง จึงไม่ถือว่าวัฒนธรรมของใครสูงต่ำ ล้าหลัง ป่าเถื่อน ฯลฯ กว่าของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง เป็นการสอนให้มนุษย์เข้าใจสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน

4. เป็นสิ่งไม่คงที่ เพราะมนุษย์มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ๆ หรือปรับปรุงของเดิมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้วัฒนธรรมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เช่น เดิมชาวไทยมีความคิดว่าผู้หญิงควรอยู่บ้านเลี้ยงลูกดูแลบ้านเรือน ปัจจุบันเราจะเห็นหญิงทำงานเสียงไหล่กับชายมากขึ้น หรือเรื่องความคิดทางการเมือง เสรีภาพ ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงนี้อาจจะมีคนที่มีความคิดแบบเก่า ๆ คัดค้านบ้าง ซึ่งเป็นธรรมดาของสังคมที่กำลังพัฒนาหรือพัฒนาที่ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงเหมือนกันหมดทุกคน เรียกว่า cultural lag ซึ่ง

ถ้าเราเข้าใจถึงข้อขัดกันนี้ได้ ก็จะเป็นแนวทางในการช่วยสร้างวัฒนธรรมที่เป็นประโยชน์ แก่คนส่วนใหญ่ได้มาก

จากลักษณะต่าง ๆ ของวัฒนธรรมดังกล่าวจะพบว่า วัฒนธรรมเป็นสิ่งทำให้เห็น ความแตกต่างของในแต่ละสังคม วัฒนธรรมจะกำหนดชนิดของที่อยู่อาศัย อาหารที่ใช้ในการ คารังชีพ เช่น ชาวฝรั่งเศสเห็นว่า น้ำที่เหมาะสมที่จะใช้ชำระล้างสิ่งต่าง ๆ มากกว่าจะใช้ดื่มน้ำ แต่ของไทยเราใช้ทั้งดื่มน้ำและชำระล้างสิ่งต่าง ๆ หรือฝรั่งดื่มนมตลอดชีพ ในขณะที่เรานิยมให้ เด็กดื่มน้ำนั้นโดยผู้ใหญ่ควรดื่มน้ำ หรือชาวยุโรปและอเมริกันชอบกินเนื้อสัตว์ ในขณะที่ ชาวฮินดูถือว่าเป็นของสกปรกคือสัตว์ เป็นต้น ความแตกต่างนี้เกิดจากวัฒนธรรมไม่ใช่เกิดเอง โดยธรรมชาติหรือชีวภาพ เพราะลักษณะทางชีวภาพกำหนดแต่เพียงว่า เราต้องกินอาหาร แต่ไม่ได้กำหนดว่าต้องกินจิ้งจก วัว ควาย หมู เนื้อ ฯลฯ หรือลักษณะทางภูมิศาสตร์จะ กำหนดหรือมีสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการสร้างบ้านเรือนหรือวัสดุอย่างอื่น แต่ก็ได้กำหนดว่าต้องสร้างเป็นอาคารตึกมันท์ใหญ่โตเป็นเรือนไทย เรือนจีน เรือนแขก เรือนญี่ปุ่น หรือเป็นบ้านเล็ก ๆ หรือเป็นตึกกระฟ้า เป็นต้น

บางคนอาจจะกล่าวว่า การร้องไห้เป็นการแสดงออกของอารมณ์อย่างหนึ่ง (ท่อน้ำตาเกิดปฏิกิริยาต่อสิ่งเร้า) และเป็นกันทุกชาติทุกภาษา โดยอาจจะแตกต่างไปตามอายุ และเพศอยู่บ้างก็ตาม แต่การร้องไห้มีน้ำตาไหลในยามเสียใจก็ไม่เหมือนกันทุกสังคม เช่น ชายไทยหรือชายอเมริกันก็ตาม มีกฎอยู่ว่าเวลาเสียใจไม่ควรน้ำตาไหลให้ใครเห็นในที่ สาธารณะ เว้นแต่ในกรณีที่มีความสะเทือนใจอย่างรุนแรง (ญาติสนิทตาย พิกการบาดเจ็บสาหัส) โดยในขณะที่ชาวอิตาเลียนหาได้ไม่ว่าจะหัวเราะหรือร้องไห้เด็กชายจะถูกอบรมสั่งสอนแต่เด็กว่าไม่ร้องไห้ไม่ว่าจะเสียใจ โกรธ หรือหิวก็ตาม ชายหนุ่มอาจจะร้องไห้อาย ในขณะที่รู้สึกเจ็บปวดจากการถอนฟันแต่ต้องไม่ร้องไห้ ชาวอเมริกันเชื้อชาติอินเดียนแดงมี กฎว่า ผู้ที่กล้าหาญจะต้องแสดงอาการบิตีเมื่อถูกทรมาน และจะผ่านการทดสอบของเผ่าเมื่อ ไม่แสดงอาการเจ็บปวดให้เห็นเลย การที่คนทนความเจ็บปวดต่างกัน ก็เพราะวัฒนธรรมนั้นเอง ไม่ใช่ชีวภาพแต่อย่างเดียว

ยิ่งไปกว่านั้นการกระทำบางอย่างในสังคมหนึ่งเห็นว่าควร แต่ในอีกสังคมหนึ่ง อาจจะเป็นสิ่งไม่ถูกต้องหรือไม่ดีไม่สมควรปฏิบัติ เช่น เราเห็นว่าการอ่านหนังสือ จากซ้ายไปขวาเป็นสิ่งถูกต้อง และอาจจะคิดว่าการอ่านโดยวิธีอื่นนั้นผิด ที่เป็นเช่นนี้เพราะ เราถูกอบรมให้อ่านด้วยวิธีนี้ ซึ่งก็ไม่ใช่ลักษณะที่เป็นไปโดยธรรมชาติหรืออัตโนมัติ ชาว ฮิบรูและเปอร์เซียอ่านจากขวาไปซ้าย ชาวจีน ชาวญี่ปุ่นอ่านจากข้างบนลงข้างล่าง โดย เริ่มอ่านจากขวา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เป็นเรื่องที่มีมนุษย์เป็นผู้กำหนดขึ้นหรือสร้างขึ้น ซึ่งก็คือ วัฒนธรรมนั่นเอง

การที่เราสามารถถ่ายทอดสิ่งที่เราคิดหรือปฏิบัติออกมาได้ ก็เพราะเราใช้ภาษา ภาษาจึงมีทั้งภาษาพูด ภาษาเขียน และภาษาที่เป็นสัญลักษณ์ (คนสมัยก่อนเล่าเหตุการณ์ ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นโดยใช้สัญลักษณ์ หรือภาพ เป็นเครื่องแสดงออก) ภาษามักประกอบด้วย คำต่าง ๆ เช่น คำว่า เสื่อ จะมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีคำมาขยาย เช่น เสื่อ เหลือง เสื่อเขียว เสื่อขาด ฯลฯ ซึ่งทำให้เข้าใจความหมายได้กว้างขวางขึ้น

มนุษย์มักจะเรียนรู้และคุ้นเคยเฉพาะกับวัฒนธรรมของคน เช่น ตั้งแต่เด็กเรา ต้องเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ เลขคณิต ฟิสิกส์ คณิต พุทธบอล วรรณคดี ฯลฯ การที่เราเรียนรู้ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตามถือเป็นเรื่องของสติปัญญา แต่สิ่งที่เราเรียนรู้เป็นเรื่องของวัฒนธรรม (คือมนุษย์กำหนดว่าต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เช่น กินข้าวด้วยมือ ด้วยช้อนส้อม นุ่ง กระโปรง นุ่งกางเกง เป็นต้น)

วัฒนธรรมในแต่ละแห่งไม่กำหนดเฉพาะเรื่องการเรียนรู้ แต่ยังกำหนดเป้าหมาย หรือสิ่งที่สังคมเห็นว่างาม วัฒนธรรมจึงช่วยให้เราเข้าใจว่า เราควรจะเป็นอะไรและต้องการอะไร เช่น ชาวไทยเราคงไม่ต้องการมีชื่อเสียงทางวิ่งเร็ว ชาวอเมริกันคงไม่ต้องการมีชื่อเสียงทางไสยศาสตร์ ชาวเอสกิโมไม่ต้องการมีชื่อเสียงจนได้รับรางวัลทางวรรณคดี ฯลฯ การเลือกแนวทางในการประกอบอาชีพที่ได้ถูกกำหนดไว้ในสังคมนั้น ๆ อยู่แล้ว เช่น ชาวไทยอยากรับราชการ ชาวจีนชอบเป็นพ่อค้า ชาวอเมริกันอยากมีชื่อเสียง ชาวญี่ปุ่นอยากมีอิทธิพลทางการค้า เป็นต้น

เราได้กล่าวมาแล้วว่า วัฒนธรรมในสังคมแตกต่างกัน เช่น ชาวไทยกับฝรั่งเศส มีวิถีการกินคนละแบบ สนใจในศิลปะคนละชนิด ชาวอินเดียนกับชาวอังกฤษกินอาหารคนละชนิดและมีวิถีการที่แตกต่างกันออกไป มีวิธีการพักผ่อน การเล่นต่างกันด้วย ผู้ชายมีวัฒนธรรมต่างกับผู้หญิง มีมโนคติคุณค่าทางสังคมต่างกัน ความแตกต่างกันนี้เป็นผลจากวัฒนธรรมนั่นเอง ไม่ใช่ปัจจัยทางชีววิทยาหรือการถ่ายทอดสายโลหิตหรือสัญชาติญาณ

ที่เห็นได้ชัดก็คือ วัฒนธรรมหนึ่งจะมีความคล้ายคลึงกันและแตกต่างกับอีกวัฒนธรรมหนึ่ง เช่น มนุษย์จะมีศาสนา แม้อาชีพหรืออยู่ในที่ต่างกันออกไป คนเรามีเสียงที่เปล่งออกมาไม่เหมือนกัน แต่ทุกคนก็มีภาษาพูดเป็นของตนเอง พิธีการพิธีกรรมของมนุษย์ก็แตกต่างกัน วัฒนธรรมของชาวอเมริกันเป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัตถุความร่ำรวย อย่างไรก็ตาม วัฒนธรรมของทุกสังคมสามารถจะเปลี่ยนให้เป็นอย่างเดียวกันได้ แต่การเปลี่ยนได้นี้จะต้องมีส่วนประกอบที่เหมือน ๆ กัน

เท่าที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า บุคคลในวัฒนธรรมใดก็มักจะปฏิบัติไปตามวัฒนธรรมนั้น และจะมีพฤติกรรมคล้าย ๆ กับคนอื่นในสังคมนั้น เช่น ชาวไทยก็มีลักษณะอะไรคล้าย ๆ กันเป็นเพราะผลของการเรียนรู้ที่ได้รับการอบรมสั่งสอนมา ไม่ว่าจะโดยแบบรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม แสดงว่าวัฒนธรรมมีอิทธิพลเหนือความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมนั้น ๆ เช่น ถ้าเราเอาเด็กฝรั่งมาเลี้ยงดูอบรมให้เหมือนเด็กไทย เด็กคนนั้นก็จะมีลักษณะเหมือนชาวไทยแม้ผิวพรรณหน้าตาจะไม่เหมือนชาวไทยก็ตาม วัฒนธรรมจึงมีอิทธิพลต่อแบบของพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ส่วนการจะมีอิทธิพลมากน้อยเพียงไรก็ขึ้นอยู่กับสภาพและสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น ๆ นั้นเอง

นอกจากวัฒนธรรมแล้ว เราสามารถศึกษาความสำคัญของความเป็นไทยได้จากประเพณีต่าง ๆ ที่ถูกนำมาใช้ตามกรรมและวาระที่แตกต่างกันไป

เนื่องจากว่า ประเพณีเป็นแบบของความเชื่อ ความคิด การกระทำ ค่านิยม ที่สืบทอด ศิลปกรรม จารีต ระเบียบแบบแผน และวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ตลอดจนเป็นการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่าง ๆ ที่กระทำกันมาแต่ในอดีต ลักษณะสำคัญของประเพณี คือ

เป็นสิ่งปฏิบัติ เชื่อถือมานานจนกลายเป็นแบบอย่างความคิด หรือการกระทำที่ได้สืบทอดกันมา เพราะยังมีอิทธิพลอยู่ในปัจจุบัน¹⁹

ประเพณีเกิดจากความเชื่อในสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ เช่น อำนาจของดินฟ้าอากาศและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ทราบสาเหตุต่าง ๆ²⁰ ฉะนั้นประเพณี คือ ความประพฤติของคนส่วนรวมที่ถือกันเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผน และสืบทอดกันมาจนเป็นพิมพ์เดียวกัน²¹ และยังคงอยู่ได้ก็เพราะมีสิ่งใหม่เข้ามาช่วยเสริมสร้างสิ่งเก่าอยู่เสมอ และกลมกลืนเข้ากันได้ก็ จึงทำให้ประเพณีเดิมยังคงรูปมีชีวิตอยู่ต่อไปได้ โดยคนในสังคมผู้เป็นเจ้าของประเพณีไม่เห็นการเปลี่ยนแปลงซึ่งมีอยู่ในทุกยุคทุกสมัย เพราะเป็นการค่อยเปลี่ยนไปทีละน้อยโดยไม่รู้ตัว แต่จะเปลี่ยนไปมากหรือน้อยก็แล้วแต่ความเป็นไปทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม²²

อันที่จริงแล้ว ประวัติความเป็นมาของประเพณีไทยนั้นมีมานานแล้ว ซึ่งก็มีสาเหตุมาจากการที่วิทยาศาสตร์ไม่เจริญก้าวหน้า ฉะนั้นเมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติขึ้น มนุษย์จึงอ่อนวอนร้องขอในสิ่งที่ตนคิดว่าจะช่วยได้ พอภัยนั้นผ่านพ้นไปแล้วมนุษย์ก็แสดงความรื่นเริงรู้คุณต่อสิ่งนั้น ๆ ด้วยการบูชา เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนตามความเชื่อ ความรู้ของตน ต่อมาเมื่อความรู้

¹⁹ ประเสริฐ แยมกลินฟูง, "ประเพณีและการสร้างสังคมใหม่," คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 2.

²⁰ ม.จ.หญิง ชุนพิสมัย คีตกุล, "คำอธิบาย", พิธีของทุกคน (กรุงเทพฯ : เกษมบรรณกิจ, 2504).

²¹ เสรีเกียรติโกเศศ, "บทคำนำ," ประเพณีไทย (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, 2500).

²² พระยาอนุমানราชธนะ, วัฒนธรรมเบื้องต้น (ราชบัณฑิตสถาน), หน้า 15-79).

ทางด้านวิทยาศาสตร์เจริญขึ้น สิ่งที่เคยทำเป็นประเพณีย่อมเปลี่ยนแปลงและเลื่อนรางไป
ด้วย²³

ความจริงประเพณีอาจจะเป็นเรื่องของความเชื่อที่หลงไหล ซึ่งเป็นความเชื่อ
ของหมู่คนที่ขาดหลักวิชา แต่ในขณะที่เดียวกันประเพณีต่าง ๆ ก็เป็นเครื่องบอกถึงความเจริญ
ของชาตินั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี เพราะประเพณีแต่ละอันก็เป็นสมบัติคู่กับชาตินั้นเป็นการรักษา
ความเชื่อตามบรรพบุรุษ

ถ้าจะพูดถึงการเกิดของประเพณี ก็ไม่มีใครสามารถระบุลงไปอย่างแน่นอนว่า
เกิดขึ้นตั้งแต่เมื่อไร เพราะประเพณีและพิธีการต่าง ๆ ต้องอาศัยโบราณวัตถุเป็นแนวทาง
แต่อาจจะกล่าวได้ว่า เกิดตั้งแต่มนุษย์มีความเจริญพอควร บางอย่างก็เกิดขึ้นอย่างไม่ได้ตั้งใจ
แต่เป็นความบังเอิญหรือรู้ไม่จริงเป็นพื้นฐาน บางอย่างเป็นสิ่งที่คนบัญญัติขึ้น ซึ่งได้แก่
เจ้าของศาสนาหรือเจ้าของลัทธิกำหนดขึ้นและกลายเป็นพิธีประจำศาสนาไป เราจึงแยก
พิธีการได้เป็น 2 อย่าง คือ ทางศาสนา ซึ่งเป็นเรื่องของพิธีโดยตรง และพิธีของชาติ
ต่าง ๆ ซึ่งเรามักเรียกกันว่า "ขนบธรรมเนียมประเพณี"²⁴ คำว่า ขนบธรรมเนียมประ
เพณี หมายถึงวิธีการปฏิบัติตนของบุคคลในสังคมเพื่อให้ถูกต้องเหมาะสมกับที่สังคมนั้น ๆ
ประพฤติดำเนินชีวิตหรือยอมรับ หรือเป็นนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้เรียนรู้กันมาและยึดถือปฏิบัติต่อกัน
มาในสังคม²⁵

บางคนเข้าใจว่าพิธีการต่าง ๆ ที่เราปฏิบัติกันอยู่ในสังคมปัจจุบันก็ดี หรือใน
อนาคตก็ยังคงเป็นพิธีต่าง ๆ ในพุทธศาสนา ซึ่งอันที่จริงแล้วในระยะแรกไม่เกี่ยวกับศาสนา

²³ พระราชครู, "คานา" ประเพณี-พิธีสำคัญของชาติ (กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์
บรรณาการ, 2512).

²⁴ พิศนัฐ ปัญจันทร์สิงห์, ค้ำราชาติเมืองคนไทย (กรุงเทพฯ: อุดมศึกษา, 2512),
หน้า 3.

²⁵ ไพฑูรย์ เครือแก้ว, ลักษณะสังคมไทยและหลักพัฒนาชุมชน (กรุงเทพฯ: โรง
พิมพ์เกื้อกูล, 2506).

แต่เมื่อเกิดมีศาสนาขึ้นก็มีผู้นำไปเกี่ยวข้องกับศาสนา อาจจะทำให้เกิดความศรัทธา สักดิ์-
สิทธิ์ กลัว ฯลฯ ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นพิธีของศาสนาพุทธ ส่วนมากเป็นพิธีกรรมต่าง ๆ ของ
ศาสนาอื่น ๆ เช่น ศาสนาพราหมณ์ เป็นต้น เพราะศาสนาพุทธไม่มีพิธียุ่งยาก เช่น พิธีทำ
บุญที่เราเห็นกันอยู่ในทุกวันนี้ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องปะปนกับศาสนาอื่น เพราะจุดหมายปลายทาง
ของศาสนาพุทธมีอยู่ทางเดียว คือ ความพ้นทุกข์²⁶

เรื่องของประเพณีต่าง ๆ มีในทุกชาติทุกภาษา ส่วนลักษณะจะแตกต่างกันไปประการ
ใดก็แล้วแต่ละท้องถิ่นหรือแต่ละสังคม เช่น ประเพณีไทยกับจีนต่างกันหลาย ๆ ด้าน ตั้งแต่
แต่เรื่องกิริยา มารยาท การเลือกคู่ หน้าที่หมาย แต่งงาน ตาย เป็นต้น หรือแม้แต่ในสังคม
เดียวกันก็อาจจะมีประเพณีที่เหมือนกัน และต่างกันหรือคล้ายกันได้ โดยอาจจะแบ่งประเพณี
ตั้งแต่เกี่ยวกับชีวิตในครอบครัว เช่น เกิด บวช เรียน แต่งงาน ตาย และประเพณีเกี่ยว
กับการทำบุญ และการสนุกสนานรื่นเริงของส่วนรวม อันเนื่องด้วยเทศกาลตรุษสารท เช่น
สงกรานต์ เข้าพรรษา สารท ออกพรรษา ลอยกระทง และเทศน์มหาชาติ²⁷ เป็นต้น

โดยปกติประเพณีของประเทศใดหรือถิ่นใด ย่อมเหมาะสมกับประเทศนั้นถิ่นนั้น ไม่
เหมาะที่จะนำไปใช้ในประเทศอื่นหรือถิ่นอื่น²⁸ (เช่น สมัยก่อนถ้าครอบครัวเอสกีโมมีลูก
หญิง ต้องฆ่าตาย หรือสังคมจีนลูกชายมีฐานะสูงกว่าลูกหญิง ซึ่งไทยเราให้ความสำคัญแก่ลูก
หญิงลูกชายเท่ากัน เกิดมาไม่ว่าเป็นหญิงหรือชายก็เป็นลูกเท่ากัน และได้มีชีวิตอยู่รอดเช่น
เดียวกัน) แม้แต่ในประเทศหรือถิ่นเดียวกันก็ยังมีประเพณีบางอย่างที่ไม่เหมาะสมสำหรับนำมา
มาใช้เพื่อทันสมัยหรือหันความนิยมไปแล้ว เช่น หญิงไทยปัจจุบันไม่ต้องอยู่กับเหย้ากับเรือน
อย่างแต่ก่อน คือ มีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกับชาย

²⁶ พิศนัฐ ปัญจันทร์สิงห์, คำราชาธิเบียงคไทย, หน้า 3.

²⁷ ส. ปลายน้อย, แลไปข้างหลัง (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2500), หน้า 89-90.

²⁸ ปริชญานภิกขุ, "คำอนุโมทนา," ประเพณีไทยโบราณ (กรุงเทพฯ: ศิริธรรม,
2510).

สรุปแล้ว ประเพณี คือ ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติที่เห็นว่าดีว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ในสังคม และมีการปฏิบัติสืบต่อ ๆ กันมา เช่น เกิด หมั้นหมาย สมรส ตาย บวช ปลูกบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวจะทำให้สามารถศึกษาความสำนึกถึงความเป็นไทยได้ดียิ่งขึ้น

ความสำนึกทางการเมือง

นอกเหนือจาก ความสำนึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ วัฒนธรรม ประเพณี ซึ่งกล่าวมาทั้งหมดแล้ว สำหรับความสำนึกถึงความเป็นไทยนั้นยังมีความตระหนัก (awareness) ความผูกพัน ความนึกคิดที่มีในเรื่องการเมือง อันได้แก่ ความสำนึกทางการเมือง ซึ่งจะเกิดขึ้นจากความรู้ ความต้องการ แรงจูงใจ และการแสวงหาเพื่อให้ได้มาถึงสิ่งเหล่านี้ ในทางการเมือง

Fred Greenstein ได้สรุปแนวคิดเกี่ยวกับความสำนึกทางการเมืองในแง่ความสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นไว้ว่า ความสำนึกทางการเมืองเกี่ยวข้องกับลักษณะต่าง ๆ ถึง 12 ประการ²⁹ คือ

1. โครงสร้างประวัติศาสตร์ทางการเมืองและสังคมของระบบ
2. สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวและมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ทางสังคม
3. การก่อเกิดอชฌาสัย (predispositions)
4. อชฌาสัยที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน
5. ความสำนึกทางการเมืองและสังคม
6. การรับรู้ (perception) จากสิ่งแวดล้อม
7. ปรากฏการณ์ของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว

²⁹Fred I Greenstein, "Personality and Politics," Micro Political Theory, Handbook of Political Science, Vol.2, ed. Fred I. Greenstein and Nelson W. Polsby (Readings, Mass: Addison-Wesley Publishing, 1975), p.17.

8. ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม
9. พฤติกรรมการเมืองปัจจุบัน
10. ทัศนะสายทางการเมืองในอนาคต
11. การกระทบกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว
12. การกระทบกับสังคมและการเมือง

ขั้นตอนของความสำนึกทางการเมือง

เราอาจจะแบ่งขั้นตอนของการก้าวไปสู่ความสำนึกทางการเมืองได้ดังนี้

1. ขั้นกำหนดองค์การทางการเมืองได้ (identification of political objects) เป็นขั้นแรกสำหรับการเรียนรู้ว่าสถาบันเรื่ององค์การต่าง ๆ ทางการเมืองคืออะไร
2. ขั้นเกิดแนวความคิด (conceptualizations) เมื่อคนมีประสบการณ์มากขึ้นก็จะเริ่มมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การปกครองต่าง ๆ
3. ขั้นเข้าใจสาระความเป็นจริง (subjective involvement) ในขั้นนี้คนจะเกิดความรู้อย่าง อาจเป็นในแง่บวกหรือแง่ลบต่อองค์การการเมือง เช่น การรู้ว่าการเมืองคนใดดีกว่าใคร เพราะเหตุอะไร เป็นต้น
4. ขั้นแสดงกิจกรรมที่ชัดเจน (overt - activity) เป็นขั้นที่มีความรู้สึกอยากมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการเมือง เช่น การวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง การสนับสนุนผู้สมัครรับเลือกตั้งบางคน การเข้าร่วมเดินขบวน เป็นต้น

ความสำนึกต่อชาติก็เช่นเดียวกับความสำนึกทางการเมือง ในขั้นตอนของการได้มาจะประกอบไปด้วยการอบรมสั่งสอนของสังคม (socialization) เพื่อให้คนเกิดการเรียนรู้ไม่ว่าจะเป็นในด้านต่อชาติหรือต่อการเมือง อันจะเป็นการปลูกฝังค่านิยม ความผูกพัน หักสนคดีและแบบแผนในการปฏิบัติ โดยผ่านกระบวนการอบรมทางสังคม (socialization process)

การเรียนรู้ทางการเมือง

Almond และ Powell เห็นว่าการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการ
ดำรงรักษาไว้และเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมือง³⁰

การเรียนรู้ทางการเมืองมีความหมายในลักษณะที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง
การให้การศึกษาอบรมของสังคมต่อบุคคลที่มีผลต่อทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ การประเมิน
ค่า ความสำคัญหรือความสำนึกของบุคคล และการดำรงเอาไว้ โดยพิจารณาการเรียนรู้
ทางการเมืองในแง่การสอนโดยตรง เพราะเป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม
ความเชื่อทางการเมืองจากผู้ใหญ่สู่เด็กหรือเป็นกระบวนการในการสร้างและค่อย ๆ พัฒนา
เปลี่ยนแปลงแนวโน้ม ทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของบุคคลตั้งแต่วัยเด็ก เมื่อเริ่ม
ก้าวเข้ามามีบทบาทในสังคมจนกระทั่งเจริญวัย³¹ การเรียนรู้ทางการเมืองจะดำเนินไปได้
ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization process)
ซึ่งเป็นการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องกันในชีวิตคน โดยผ่านหน่วยอันเป็น ตัวแทนในการเรียนรู้
ทางการเมือง (agents of political socialization) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ถึงสิ่ง
ที่ตกทอดทางสังคม เริ่มตั้งแต่ระยะเริ่มต้นในครอบครัว โรงเรียน กลุ่มทำงาน สมาคม
ต่าง ๆ สื่อมวลชน พรรคการเมือง สถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล และสถาบันศาสนา เป็นชั้น
ตอนต่อเนื่องกันตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ทางการเมืองเป็น
กระบวนการและเป็นแบบแผนอันหนึ่งของการศึกษา เป็นการสร้างและพัฒนาแนวโน้มและ
แนวความคิดของบุคคล

³⁰Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative
Politics : A Developmental Approach (Boston : Little, Brown and
Company, 1966), p.64.

³¹อุษณี ฉัตรานนท์ "แนวทางการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการ Sociali-
zation" รัฐศาสตร์นิเทศ (มกราคม - มีนาคม 2507) : 8.

การเรียนรู้ทางการเมืองเป็นกระบวนการที่จะให้บุคคลมีทัศนคติหรือความรู้สึกต่อระบบการเมืองนั้น ๆ เป็นกระบวนการที่จะทำให้พลเมืองของประเทศมีความรู้เรื่องการเมืองการปกครองของประเทศ อันจะก่อให้เกิดความรู้สึกใกล้ชิด ชอบพอ เกสียคซัง หรือนิ่งเฉยต่อการเมือง ซึ่งจากการศึกษาของ Almond และ Verba พบว่า การศึกษาทำให้บุคคลรู้เรื่องการเมืองดีขึ้นและความเชื่อมั่นสูงในบทบาททางการเมือง³²

การมีส่วนร่วมทางการเมือง

ความหมายศัพท์คำว่า "การมีส่วนร่วมทางการเมือง" (political participation) นี้ เป็นคำที่มีความหมายกว้างมาก เนื่องจาก "การมีส่วนร่วมทางการเมือง" นั้นครอบคลุมถึงกิจกรรมทุกชนิดที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพลเมืองกับสถาบันทางการเมืองภายในรัฐ Myron Weiner นักรัฐศาสตร์ชาวอเมริกันได้รวบรวมความหมายของคำว่า "การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง" ไว้ถึง 10 ความหมายด้วยกัน³³ คือ

1. การกระทำที่สนับสนุนหรือ เรียกร้องต่อคณะผู้ปกครอง
2. ความพยายามที่จะให้เกิดผลสำเร็จในการใช้อิทธิพลต่อการปฏิบัติการของรัฐบาลหรือในการเลือกผู้นำในคณะรัฐบาล
3. การกระทำที่ถูกต้องตามกฎหมายและได้รับการยอมรับว่าชอบธรรม
4. การกระทำที่มีตัวแทน (representation)
5. ความหมายที่ว่าจะเข้าไปเกี่ยวข้อง เพราะรู้สึกว่าการเข้าไปเกี่ยวข้องไม่ทำให้เกิดผลอะไรขึ้นมา

³²Almond and Verba, The Civic Culture (Boston and Toronto : Little, Brown & Co., 1965) อ้างใน สุจิต บุญบงการ "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองไทย," ใน วรรณวิทย์ : รัฐศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514).

³³Myron Weiner, Cases and Sequences in Political Development (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1971), pp. 161 - 163.

6. ความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับหรือเป็นพวกที่กระตือรือร้น (activists) ที่จะทำ
7. การกระทำที่ "ต่อเนื่องอย่างคงเส้นคงวา" (persistence continuum) หรือการกระทำการในลักษณะที่ปะทุขึ้นทันทีทันใด เช่น การก่อจลาจล
8. การกระทำที่มุ่งต่อการเลือกผู้นำทางการเมือง มุ่งที่จะมีอิทธิพลต่อการกระทำต่าง ๆ ของหน่วยราชการ (bureaucratic actions)
9. การกระทำที่เป็นกิจกรรมอันมีผลกระทบต่อการเมืองระดับชาติเท่านั้น
10. การกระทำที่เป็น "การกระทำทางการเมือง" (political action)

จากความหมายทั้ง 10 ข้อนี้ Myron Weiner ได้นำมาสรุปว่า การมีส่วนร่วมทางการเมืองหมายถึง การกระทำโดยสมัครใจใด ๆ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นผลสำเร็จหรือไม่ มีการจัดองค์การหรือไม่ เกิดขึ้นเป็นครั้งเป็นคราวหรือต่อเนื่อง และใช้วิธีที่ถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม โดยมุ่งที่จะไปมีอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ การบริหารนโยบายสาธารณะ และการเลือกผู้นำทางการเมืองของรัฐบาลทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ

Geraint Parry กล่าวว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมกับผู้อื่นในกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งกิจกรรมทางการเมืองที่มีอยู่ทั่วไปอาจเรียงลำดับได้จากการออกเสียงเลือกตั้งไปจนถึงการเป็นผู้กำหนดนโยบายและการดำเนินนโยบาย³⁴ ลักษณะประการหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นถึงการพัฒนากิจการทางการเมืองก็คือ การระดมสรรพกำลังในชาติให้เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง (mass mobilization and participation) อันก่อให้เกิดผลในการตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนโอกาสเสนอทางเลือกและการตัดสินใจแก่ฝ่ายบริหาร³⁵

³⁴Geraint Parry, ed., Participation in Politics (Manchester : Manchester University Press, 1972, p.3.

³⁵Lucian W. Pye, Aspects of Political Development (Boston : Little, Brown and Co., 1966).

จรรยา สุภาพ เห็นว่า การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง การมีส่วนร่วมที่ประชาชนจะพึงมีในการกำหนดนโยบาย ในการตัดสินใจ และในกิจการต่าง ๆ ของรัฐบาล และในทางการเมือง หรือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในรัฐบาล เช่น การเข้าเป็นรัฐบาล การมีอิทธิพลต่อรัฐบาล การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง³⁶

แบบการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของ Milbrath วิเคราะห์กิจกรรมทางการเมืองโดยแบ่งตามกลุ่มพฤติกรรม 7 ประเภท และพิจารณารูปแบบกิจกรรมแต่ละประเภท 4 ประการ คือ มิติปัจจัย - ผลผลิต (inputs-outtakes dimension) มิติกระตือรือร้น - ไม่กระตือรือร้น (active-passive dimension) และมิติตามประเพณี - ไม่ตามประเพณี (conventional-unconventional dimension) ซึ่ง "ตามประเพณี" หมายถึงกิจกรรมที่เป็นปกติวิสัย และถูกต้องตามกฎหมาย ดังนี้คือ³⁷

ก. การลงคะแนนเสียง การศึกษาระดับชาติและการศึกษาที่บัฟฟาโล่ (Buffalo Survey) พบว่า การลงคะแนนเสียงเป็นแบบการเข้ามีส่วนร่วมที่แยกจากกิจกรรมพรรคการเมืองและกิจการพรรคการเมือง แต่จะรวมกับกิจกรรมรักชาติซึ่งแสดงออกโดยการโบกธง การเสียภาษี การเคารพกฎหมาย และสนับสนุนประเทศให้ต่อต้านสงคราม การวิจัยที่บัฟฟาโล่บ่งชี้ว่า การลงคะแนนเสียงเป็นกิจกรรมที่มีความหมายเป็นอย่างยิ่งเป็นเพราะประชาชนเชื่อถือศรัทธาต่อระบบมากกว่าเป็นกระทำตามต้องการต่อระบบการเมืองประเภทนี้เรียกว่า "ผู้รักชาติ" (patriots)

แต่การลงคะแนนเสียงเชื่อได้ยากว่า ทำให้เกิดความแตกต่างที่สำคัญต่อผลผลิตทางการเมือง ทั้งนี้เพราะคนที่ลงคะแนนเสียงเป็นผู้ที่มีความสำนึกในหน้าที่พลเมือง ความสำนึกเกี่ยวกับบรรทัดฐานสังคมและเป็นวิถีการดำรงชีวิตในฐานะสมาชิกที่ดีของชุมชน การ

³⁶ ทิหาพร ทิมพิสูทธิ, พัฒนาทางการเมือง (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2521).

³⁷ Lester W. Milbrath and M. L. Goel, Political Participation : How and Why Do People Get Involved in Politics 2nd ed. (Chicago : Rand McNally, 1971), p. 1.

ลงคะแนนเสียงไม่ต้องการการสื่อสาร และแรงจูงใจมากเหมือนกิจกรรมทางการเมืองอื่น ๆ เป็นส่วนใหญ่ และในบางครั้งประชาชนส่วนใหญ่ลงคะแนนเสียงให้ผู้ที่ไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง นอกจากนั้นบางคนก็เข้าร่วมอาจจะเบื่อก่อนที่จะลงคะแนนเสียง

อย่างไรก็ตาม ในการพัฒนาการเมืองและการทำให้บ้านเมืองทันสมัย การลงคะแนนเสียงเป็นการเข้าร่วมทางการเมืองและการระดมพลอย่างธรรมดา ซึ่งวัดได้จากผลการเลือกตั้งและมีความสัมพันธ์ต่อรูปแบบการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอื่น ๆ

ข. เจ้าหน้าที่พรรคการเมืองและเจ้าหน้าที่รณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง เป็นแบบกิจกรรมอีกแบบหนึ่งที่ต่างจากแบบที่ 1 ตามการสำรวจวิจัยปีพหุโล หมายถึง การเข้าร่วมในพรรคการเมืองทั้งในระหว่างเลือกตั้งและในการเลือกตั้ง การมีบทบาทในการรณรงค์หาเสียง การให้เงินเพื่อช่วยเหลือพรรคหรือผู้สมัคร การชักชวนให้ประชาชนไปลงคะแนนเพื่อสิทธิในการลงคะแนนเสียงการเข้าร่วมและสนับสนุนพรรคการเมือง พยายามชักชวนให้ประชาชนลงคะแนนเสียงตามท่านเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ และเข้าร่วมกับกลุ่มต่าง ๆ เพื่อทำงานปรับปรุงการดำรงชีวิตในชุมชน เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาของ Verba และ Nie จะเห็นได้ว่า มีความซับซ้อนในเรื่องเนื้อหาสาระมากเพราะปัจจัยที่เข้าใจอย่างชัดเจนในการศึกษา และมีความมั่นใจว่าเป็นแบบมาตรฐานความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกชนและระบบการเมืองประชาชน ประเภทนี้เรียกว่า "ผู้ต่อสู้ทางการเมือง" (gladiators) ซึ่งจะต้องทำงานหนักมากที่สุดในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่เป็น "ผู้ชม" (spectator) ซึ่งคอยตัดสินว่าใครจะชนะในการแข่งขันทางการเมือง

ค. ผู้มีบทบาทในชุมชน กิจกรรมของชุมชน คือ การสร้างกลุ่มเพื่อแก้ไขสังคม การทำงานร่วมกับกลุ่มที่ทำงานเกี่ยวกับสังคม การเป็นสมาชิกซึ่งมีบทบาทในองค์กรที่เกี่ยวข้องกับงานสาธารณะอื่น ๆ และการติดต่อเจ้าหน้าที่รัฐเกี่ยวกับปัญหาสังคม ผู้มีบทบาทในชุมชนมีลักษณะคล้ายกับผู้มีบทบาทในการรณรงค์หาเสียงและผู้มีบทบาทในพรรค เพราะคำนิยามงานตามบทบาททั่ว ๆ ไปและมีระดับความผูกพันทางใจเกี่ยวกับชุมชนสูง แต่ลักษณะที่แตกต่างกันคือ ผู้มีบทบาทในชุมชนเกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองและเกี่ยวข้องกับพรรคการเมืองน้อยกว่าผู้มีบทบาทในพรรคการเมือง

ง. ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ เรื่องการติดต่อเป็นเรื่องเฉพาะมากเหมือนกับสถานการณ์และเวลา เพราะการที่บุคคลติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลนั้นก็เพราะเกี่ยวข้องกับเรื่องที่มีผลโดยตรงต่อเขาเท่านั้น เช่น ภาษีโรงเรือน การทำถนน การตรวจสอบความมั่นคงทางสังคม เป็นต้น และมักจะไม่มีส่วนร่วมในเรื่องการเมืองมากนักจนแทบจะไม่ใช่การเมืองตามธรรมชาติ Verba และ Nie เรียกการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองแบบนี้ว่า "การเข้ามีส่วนร่วมอย่างแคบ" (parochial participation) และมีความสัมพันธ์กับรูปแบบอื่น ๆ เพียงเล็กน้อยเท่านั้น และพลเมืองประเภทนี้มีจำนวนเพียงร้อยละ 4 เท่านั้น

จ. ผู้ประท้วง กิจกรรมประเภทนี้ คือ การร่วมเดินขบวนตามถนนหนทาง การก่อการจลาจล การต่อต้านอย่างเข้มแข็ง ถ้ารัฐบาลกระทำสิ่งที่ผิดต่อศีลธรรม การร่วมประชุมคัดค้าน และปฏิเสธการเชื่อฟังกฎหมาย

ฉ. ผู้สื่อข่าวสาร การวิเคราะห์ตัวประกอบของการสำรวจวิจัยที่ปีฟฟาโล่ แสดงถึง กิจกรรมที่เป็นปัจจัยสื่อสาร ซึ่งแต่ละอย่างเหล่านี้ต้องการการแลกเปลี่ยนทางภาษา กับสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชนดังนั้นรูปแบบกิจกรรมนี้จึงต้องการระดับการศึกษา การสื่อข่าวสารทางการเมืองและระดับความสนใจทางการเมืองสูง นอกจากนั้นยังมีแนวโน้มที่จะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลมากกว่าผู้มีบทบาทในพรรคการเมือง หรือผู้รักชาติถือว่าไม่เป็นการประท้วงแต่อย่างใด³⁸

กลุ่มพฤติกรรมการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

ในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอาจจัดตั้งเป็นองค์การได้โดยร่วมกันตั้งในทางชนชั้นของสังคม กลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง กลุ่มเพื่อนบ้านและกลุ่มพรรคการเมือง

³⁸ จรูญ สุภาพ, ระบบการเมืองเปรียบเทียบ (ประชาธิปไตย, เผด็จการ) และหลักวิเคราะห์ การเมืองแดนใหม่, หน้า 254 - 269.

จรรยา สู่ภาพ ได้แบ่งประเภทผู้มีส่วนร่วมทางการเมืองดังนี้ คือ

1. ชนชั้นนำระดับสูงและชนชั้นนำระดับกลาง พิจารณาจากการใช้หลักตำแหน่ง และชื่อเสียง

2. บุคคลระดับอื่นที่มีบทบาททางการเมือง และมีส่วนใช้อำนาจทางการเมือง ได้แก่

ก. ผู้ที่อยู่ในระดับชั้นสูงของสังคมซึ่งมีฐานะที่จะใช้อิทธิพลทางการเมืองได้

ข. ผู้มีความตื่นตัวและเป็นผู้ดำเนินการทางการเมือง Ithiel de Sola Pool ได้เสนอมาตรฐานในการวัดผู้มีบทบาททางการเมืองดังนี้

1. เป็นผู้ที่เป็นสมาชิกขององค์การทางการเมือง

2. เป็นผู้ที่บริจาคเงินทองให้กับองค์การทางการเมือง หรือผู้ที่เข้าแข่งขันสมัครรับเลือกตั้ง

3. เป็นผู้ที่สนใจเข้าร่วมในการประชุมทางการเมือง ไม่ว่าจะเป็นการประชุมในระดับเล็กหรือการประชุมในระดับใหญ่

4. เป็นผู้ช่วยรณรงค์หาเสียงเลือกตั้ง

5. เป็นผู้ที่ติดต่อกับสมาชิกรัฐสภาหรือเจ้าหน้าที่ทางการเมืองหรือหนังสือพิมพ์ในลักษณะที่เป็นการแสดงความคิดเห็นหรือชี้แนะหรือวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมือง

6. เป็นผู้ที่พบปะสนทนาในเรื่องการเมืองกับบุคคลทั่วไป

โดยสรุป การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึง กิจกรรมทั้งปวงของพลเมือง ซึ่งต้องการมีอิทธิพลหรือสนับสนุนต่อรัฐบาลและการเมือง โดยที่การกระทำหรือความพยายามนั้นเป็นได้ทั้งถูกต้องหรือไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ใช้กำลังหรือไม่ใช้กำลัง สำเร็จหรือล้มเหลว กิจกรรมดังกล่าวอาจเป็นกิจกรรมในระดับชาติหรือท้องถิ่นก็ได้

ในด้านความสนใจทางการเมืองนั้น ความสนใจทางการเมืองเป็นปัจจัยนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้นว่า บุคคลไม่สนใจในการหาเสียงเลือกตั้งและไม่ค่อยคำนึงถึงผลการเลือกตั้ง มักจะไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง จึงกล่าวได้ว่าถ้าบุคคลใดคิด

ตามเรื่องราวทางการเมือง ตลอดจนกิจการและผลงานของรัฐบาลแล้ว กล่าวได้ว่าเรามีความสนใจทางการเมืองและมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง³⁹

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่นที่จะมีผลต่อความสนใจทางการเมืองของบุคคล ซึ่งควรจะได้พิจารณาเกี่ยวกับความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง 3 ประการ ดังนี้

1. ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง
2. ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อองค์การของรัฐบาล หัวหน้าของรัฐ หรือตัวแทนของปวงชน เป็นต้น
3. ความรู้สึกของบุคคลที่รู้สึก หรือตระหนักว่าตนเองเป็นส่วนประกอบของระบบการเมือง เป็นผู้มีส่วนในการตัดสินใจต่าง ๆ ของประเทศ

สรุป

จากแนวความคิดเกี่ยวกับความสำนึกดังกล่าว จะพบว่า ความสำนึกเป็นสภาวะจิตใจ ซึ่งเกิดจากการรับรู้ โดยประเมินจากทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ความเห็นและความสนใจของแต่ละบุคคล ดังนั้น เมื่อต้องการทำการพิจารณาศึกษาถึงความสำนึกในเรื่องใดก็ตาม จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงองค์ประกอบและรายละเอียดต่าง ๆ ที่ก่อบรรลุเป็นความสำนึก นับตั้งแต่ ความรู้ ความเข้าใจ การนำเอาความรู้มาประยุกต์ โดยการจัดเรียงและรวบรวมเป็นแบบแผนของการกระทำ รวมทั้งความรู้สึกทางจิต ซึ่งได้แก่ความตั้งใจในการรับรู้การตอบสนอง โดยตั้งใจและความพึงพอใจในการตอบสนอง แล้วรวมกันเป็นการให้คุณค่า ซึ่งเป็นผลจากการที่แต่ละบุคคลทำการให้คุณค่าหรือตีราคา โดยเริ่มจากการถูกงูใจจากสิ่งเร้าภายนอก ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ความสำนึกของบุคคลเป็นสภาวะจิตใจก่อนการแสดงออกเชิงพฤติกรรมทางกายภาพของบุคคลนั้น

ดังนั้นในการศึกษาความสำนึกในความเป็นคนไทยของชาวเขา จึงต้องศึกษาสภาวะความรู้สึกของชาวเขาที่มีต่อความเป็นชาติไทย และความสำนึกที่เกี่ยวข้องกับชาติ

³⁹ สุจิต นุญงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองไทย," วรรณ-
ไวทยากร, หน้า 11.

ไทย เป็นสำคัญโดยต้องพิจารณาถึงลักษณะของความเป็นชาติไทย ซึ่งได้แก่ การให้ความสำคัญ
สำคัญต่อสัญลักษณ์ของชาติ ความเป็นชาติ สถาบันต่าง ๆ ที่กำหนดลักษณะพิเศษของชาติ
ไทย คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของชาติไทยที่คนในชาติทุกคนได้ให้
ความจงรักภักดี เคารพ เทิดทูนไว้เหนือสิ่งอื่นใด สถาบันศาสนา พุทธศาสนา ซึ่งนอกจาก
จะเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชาติแล้ว ยังเปิดโอกาสให้คนในสังคมไทยสามารถ
เลือกนับถือศาสนาต่าง ๆ ได้โดยอิสระ

ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของความเป็นชาติไทยที่ส่งผลอันสำคัญต่อความสำนึก
ในความเป็นคนไทย และต้องนำมาศึกษาประกอบด้วยคือ วัฒนธรรมและประเพณีไทย เนื่อง
ด้วยเป็นลักษณะเฉพาะของชาติไทยที่แสดงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบ ความ
ก้าวหน้าของชาติ โดยที่บุคคลในสังคมไทยจะต้องเรียนรู้และดำเนินชีวิตตามแบบแผนของ
สังคมที่ยึดถือและปฏิบัติต่อ ๆ กันมา

นอกเหนือจากความสำนึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ วัฒนธรรม และประ
เพณี ซึ่งกล่าวมาแล้วทั้งหมด ยังมีลักษณะที่สำคัญซึ่งสามารถใช้ศึกษาถึงความสำนึกในความ
เป็นคนไทยคือ ความสำนึกทางการเมือง ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากการเข้ามามี
ส่วนร่วมทางการเมือง การใช้สิทธิเลือกตั้ง การสมัครรับเลือกตั้ง การแสดงออกถึงความ
คิดทางการเมือง ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานสำหรับการบ่งชี้ความสำนึกในความเป็นคน
ไทยของคนในชาติ ไม่ว่าจะเป็นคนไทยหรือชนกลุ่มน้อย.